

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE”, SUCEAVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI GEOGRAFIE
DEPARTAMENTUL DE ȘTIINȚE UMANE ȘI SOCIAL-POLITICE**

ASISTENȚA SOCIALĂ A DELINCVENȚILOR

****Note de curs****

Tematica cursului :

- + *Devianța : concept, clasificare*
- + *Cauzele devianței. Producerea devianței. Funcții și disfuncții ale devianței*
- + *Teorii explicative ale delincvenței*
- + *Personalitatea infractorului și formele comportamentului deviant*
- + *Tipologia și caracterizarea infractorilor*
- + *Definiții ale delincvenței juvenile. Tipologie. Factori de risc*
- + *Direcții teoretice principale în sociologia delincvenței juvenile*
- + *Concepții și teorii fundamentale în evaluarea cauzelor delincvenței juvenile*
- + *Prevenirea delincvenței juvenile*
- + *Familia și devianța familială*

Curs 1-2. Devianța : concept, clasificare

“Devianța poate fi definită ca o transgresiune, social percepută, a regulilor și a normelor aflate în vigoare într-un sistem social dat“. Este un comportament care repune în cauză atât normele sociale, cât și unitatea sau coeziunea sistemului. Normele sistemului social sunt supuse schimbării în funcție de schimbările istorice și valorizate diferit de subgrupurile care se includ în sistem (Mugny, 1999).

Observatorii vieții sociale recunosc faptul că devianța a devenit un fenomen larg răspândit și important prin consecințe, iar formele sale de exprimare sunt deosebit de numeroase și variate ca intensitate. Gabriel Mugny enunță două abordări ale devianței : una *funcționalistă* și una *interacționistă*.

Perspectiva funcționalistă privește sistemele sociale ca fiind optimale, ideale și se concentrează asupra reproducerii și menținerii raporturilor sociale. Schimbarea este în mare măsură respinsă, dar se accentuează foarte mult importanța proceselor adaptative datorită cărora sistemul funcționează în timp și rezistă schimbării. Viziunea generală asupra lumii ideale presupune că valorile sale, o dată stabilite, nu vor impune necesitatea schimbării, exprimându-se astfel o imobilitate a normelor și ideilor. Valoarea unei norme fiind definită în termeni absoluți, se pune problema descoperirii condițiilor și mecanismelor, a legilor prin care indivizii și grupurile o interiorizează și i se adaptează.

Perspectiva interacționistă, consideră că normele care reglează și echilibrează sistemul social, au un caracter relativ și sunt rezultatul unui compromis sau al unei supuneri. Imobilitatea și rigiditatea specifice abordării funcționaliste sunt respinse, făcând loc și valorizând totodată procesele de inovație și difuzarea ei, privită ca un fenomen absolut necesar pentru evoluția socială și istorică a normelor. Sursa acestor “mutații” este văzută în existența anumitor indivizi sau grupuri care refuză să se supună *status-quo-ului* și să respecte normele “universale” (grupuri denumite “minorități active”).

Definirea și clasificarea devianței

Datorită complexității și diversității termenului de devianță , se pot prezenta mai multe definiții date de –a lungul timpului. T. Sellin a definit devianța ca fiind ansamblul comportamentelor îndreptate împotriva normelor de conduită sau a ordinii instituționale (Dragomirescu, V.T, 1976, p. 31). R.K.Merton a desemnat prin comportament deviant o reacție normală a oamenilor normali, plasați în condiții normale (Merton, R.K. , 1965, p.16).

Emile Durkheim definește devianța ca fiind acel comportament care depășește limitele instituționale și sociale acceptate de societate ca fiind un mediu moral (Baciu, D. , 1994).

Cusson M. definește devianța ca ansamblul conduitelor și stărilor pe care membrii unui grup le judecă drept neconforme cu așteptările lor și care în consecință riscă să trezească sancțiuni (Cusson M. ,1974).

Se poate observa că în toate definițiile devianței intervin cel puțin trei elemente constante:

Norma sau prescripția ideală a comportamentului . Normele sunt în esență judecați de valoare cu privire la modalitățile de comportament adecvat în anumite situații sociale (Neamțu, C. , 2003, p.14). Orice normă prescrie indivizilor forme specifice de conduită, obligându – i să se conformeze anumitor exigențe, se realizează anumite acțiuni compatibile cu religiile, interesele și valorile grupului social din care fac parte. Normele sociale sunt de fapt prescripții ale acțiunii sau repere ideale de comportament. Norma socială indiferent de formă se caracterizează prin următoarele trăsături: norma are un caracter general, deoarece stimulează anumite cerințe specifice, obligatorii pentru toți indivizii care se găsesc în situații similare sociale; norma are un caracter impersonal, fiind produsul violenței colective a grupului social care a adoptat obligația respectivă; norma se aplică în instituirea unui sistem complex de sancțiuni, având rol stimulatив sau restrictiv prin intermediul cărora se realizează evaluarea acțiunilor membrilor grupului. (Rădulescu, S.M. p.17) În orice societate funcționează următoarele categorii de norme: norme prescriptive care indică indivizilor ceea ce trebuie să facă; norme proscriptive care indică indivizilor ceea ce nu trebuie să facă; norme formale exprimate sub forma regulilor scrise elaborate de autorități; normele informale exprimate sub forma regulilor nescrise dar subînțelese; normele generale caracteristice unei întregi societăți; normele specifice pe care le găsim doar la anumite grupuri sociale. Normele din familie sunt informale, nescrise dar subînțelese și odată cu încălcarea lor se va aplica sancțiunile de rigoare.

Conformitatea se definește prin compatibilitatea comportamentului cu norma, caracterizată în elaborarea unor răspunsuri normale prescrise de normă. Conformitatea cu normele sociale este o rezultată a acțiunii conjugate a cel puțin patru factori: presiunea grupului social exercită asupra individului o forță pentru al determina să se integreze prin procesul de influențare socială; procesul de socializare și învățare socială de către individ a normelor; conștientizarea faptului că, încălcarea normelor conduce la sancțiuni represive, în timp ce conformitatea reprezintă un proces socialmente normal recompensat pozitiv; faptul că, uneori indivizii nu conștientizează posibilitatea alegerii unor alternative de comportament în raport cu cel conformist. (Neamțu, C. , 2003, p. 16)

Devianța constă în non – conformitate cu normele sociale sau în conflictul normativ cu standardele comportamentale ale comunității. Devianța include acele comportamente care se abat sau intră în conflict cu standardele acceptate social sau cultural în cadrul unui grup, familie, societate.

Literatura de specialitate operează cu mai multe criterii de definire a devianței după cum urmează:

- Criteriul static – conceptul de devianță și normalitate vehiculează un sens static. Perspectiva interacționistă asupra devianței poate fi rezumată la următoarea idee: societatea creează devianță, căci stabilește și impune norme și reguli, definind gradul de libertate individuală posibil în interiorul societății. La fel și în familie se stabilesc și se impun norme și reguli de conduită, definind gradul de libertate al copiilor în familie, iar încălcarea acestor reguli și norme creează devianță în cadrul familiei.
- Criteriul normativ definește devianța ca încălcare a normelor sociale. Potrivit acestui criteriu, devianța nu apare ca o trăsătură intrinsecă a comportamentelor indivizilor care încalcă normele sociale, ci ca o caracteristică atribuită acestora de către norme, care stabilesc ceea ce este dezirabil sau indezirabil, licit sau ilicit, normal sau deviant.
- Criteriul magnitudinii și gravității actului comportamental definesc ca deviante numai conduitele care se abat semnificativ de la expectanțele normative ale celorlalți și care sunt prin urmare, considerate periculoase. Pragul de intoleranță socială a grupului cu privire la gradul de apropiere dintre conduita unui individ și normă depinde și de importanța normei respective.
- Criteriul reacției sociale consideră că devianța apare în legătură cu intensitatea reacției emoționale a publicului în fața unei anumite conduite non – conformiste care utilizează diferite definiții în caracterizarea unui act ca fiind deviant sau non – deviant.
- Criteriul medical consideră ca devianța rezultă ca urmare a incapacității unor indivizi de a respecta normele sociale, incapacitate determinată de existența deficiențelor fizice și psihice.

Clasificarea devianței

Datorită existenței mai multor definiții ale devianței și clasificarea ei se face după mai multe criterii.

După natura devianței – în care devianța poate fi de trei feluri și anume:

- Devianța pozitivă care se referă la finalități pozitive ale unui act deviant, așa cum este cazul inovației sau invențiilor;
- Devianța negativă care este îndreptată contra valorilor unui grup social așa cum este cazul infracțiunilor;
- Devianța neutră fiind caracterizată prin acte sau conduite tolerate de grup, așa cum este cazul excentricității sau non – conformismului.

După forma de manifestare a devianței acesta poate fi deschisă (identificată de agențiile de control) și ascunsă (care caracterizează cel mai adesea patologiiile sexuale sau actele de corupție ale oficialilor publici).

După tipul de devianță aceasta poate fi penală (infracțiunile), sexuală, politică (terorismul), religioasă (fanatismul), autoagresivă (sinuciderea sau consumul de droguri) și familială (maltratarea copiilor și a femeilor).

După caracterul individual sau de grup al devianței care implică socializarea unor subculturi deviate definite de anumite norme și stiluri de viață (cazul organizațiilor criminale, a rețelelor de prostituție și al traficului de droguri).

După caracterul „normal” sau „patologic” al actului de devianță comis – devianța așa zis normală este considerată de cea mai mare parte a membrilor grupului social ca o practică firească, deoarece este manifestată de largi segmente de populație. Fumatul, consumul de alcool, călătoriile frauduloase în mijloacele de transport în comun fac parte din această categorie.

Curs 3. Cauzele devianței. Producerea devianței. Funcții și disfuncții ale devianței

Cauzele devianței

Cauzele care determină devianța pot fi împărțite în două categorii: cauze interne/individuale și cauze externe/sociale.

Cauze interne /
individuale:

- disfuncții cerebrale ca: retard neuropsihic, hiperexcitabilitate neuronală, anomalii de tip epileptic;
- deficiențe intelectuale;
- tulburări ale afectivității ca: insuficientă maturizare afectivă, frustrare, instabilitate, ambivalența și indiferența afectivă, absența emoțiilor și a înclinațiilor altruiste și simpatetice;
- tulburări caracteriale: autocontrol insuficient, impulsivitate și agresivitate, subestimarea greșelilor și a actelor antisociale comise, indolență, indiferență și dispreț față de muncă, opoziție și respingere a normelor social-juridice și morale, tendințe egocentrice, exacerbarea unor motive personale egoiste, a unor trebuințe și tendințe înguste, de nivel redus, absența sau insuficienta dezvoltare a unor motive superioare, de ordin social și a sentimentelor morale, dorința realizării unei vieți ușoare, fără muncă etc.

Cauze externe/sociale:

- cauze socio – economice și culturale: nivel de trai scăzut; șomaj ridicat; norme și valori sociale confuze; slăbirea controlului social; scopurile și mijloacele legale de satisfacere a nevoilor personale sunt discrepante și conduc la inegalitatea socială; relaxarea la nivelul politicii penale și vidul legislativ; scăderea prestigiului și autorității instanțelor de control social; sărăcia infantilă (cu fenomenul „copiii străzii”); corupția și crima organizată; violența, agresarea și exploatarea minorilor.
- cauze socio- afective,
- cauze educaționale, la nivelul microgrupurilor în care trebuie să se integreze treptat copilul, începând cu familia (*dezorganizarea vieții de familie ca o consecință a divorțului; climatul familial conflictual și imoral; climatul familial excesiv de permisiv / restrictiv; divergența metodelor educative și lipsa de autoritate a părinților; atitudinea rece/indiferentă a părinților; atitudinea autocratică/tiranică a părinților*) și continuând cu școala (*eșecurile de adaptare și integrare școlară, randament școlar scăzut, insubordonarea față de regulile și normele școlare, absentism, chiul de la ore, repetenție, conduită agresivă în raport cu cadrele didactice și colegii, lipsa unui nivel minimal de satisfacție resimțită de elev din cauza aptitudinilor școlare slab*

dezvoltate, greșeli ale educatorilor în ceea ce privește atitudinea și relaționarea cu elevii și lipsa autorității morale a cadrelor didactice)

Producerea devianței

Devianța este recunoscută ca o determinare socială, dar ea este definită în interiorul grupului, dincolo de orice raport de putere (Schachter, apud Mugny) sau naturalizată experimental, fără referiri la normele specifice (Freedman și Doob, apud Mugny).

În criminologie însă, au fost propuse conceptualizări mai sistematice. Astfel trecerea la actul criminal a fost abordată într-o manieră factorială. Aceasta presupune că factorii reținuți sunt cei de natură fizică, biologică, economică, sociologică sau culturală, dar categorizând indivizii în cauză tot ca delincvenți. Aceștia sunt priviți tot ca fiind diferiți de “ grupul normal “, diferența aceasta fiind singura care explică devianța.

Devianța este determinată de multiple reglări sociale.” Calitatea de *deviant* nu ar fi, în realitate, conferită de trecerea la actul criminalizant, ci de arestare, detenție preventivă, proces, casă de corecție“ (Mugny).

“Norma dă naștere devianței, după cum legea penală produce delincvența“ (Robert, apud Mugny). Dispozițiile penale contribuie la conceptualizarea diferenței ca delincvență. Se poate spune că de foarte multe ori anumite consecințe ale adolescenței în societate sunt transformate în delincvență doar pentru că există o legislație (jurisdicție) penală pentru tineri. Este cazul drogurilor, al unor comportamente sexuale, al micilor furturi care pot reprezenta “doar un moment pasager al inserției sociale a adolescentului“ (Mugny). Este bine știut că tinerii din familii cu un nivel social mediu sau superior sunt mai ușor admonestați, fără urmări judiciare, pentru că se presupune că familia reprezintă o încadrare și o garanție suficientă pentru amendarea tânărului. Aceasta dovedește că devianța nu există ca și caracteristică “ naturală”, iar categorizarea și stigmatizarea unui individ ca deviant este produsul unei reglări sociale și al raporturilor dintre grupurile sociale. Ea îi atinge în mod diferit pe indivizi, funcție de condițiile conjuncturale sau sistematice și, mai ales, de apartenența lor la grupuri sociale dominante.

Funcții și disfuncții ale devianței

Sociologul american A. Cohen a descris următoarele funcții sociale ale devianței: Clasificarea și definirea mai precisă a normelor sociale, nu stipulează în detaliu tipul de comportament dezirabil, rămânând la atitudinea indivizilor posibilitatea de a adopta conduite alternative. Deoarece conținutul lor perspectiv este slab, posibilitatea încălcării lor crește oferind astfel grupului ocazia să reacționeze, definindu – le într – un mod și mai adecvat.

Creșterea solidarității grupului, în special în formele grave, actele de devianță determină o atitudine colectivă comună, o solidarizare emoțională a grupului, care reacționează pentru a – l sancționa pe deviant.

Producerea unor schimbări necesare în cadrul sistemului social, în urma unor acțiuni deviate, grupul poate conștientiza faptul că unele reguli sau norme nu sunt adecvate contextului socio – cultural aflat în evoluție , sau apar contradicții între prescripțiile unor norme, în consecință, grupul se va mobiliza și va schimba normele respective.

Consideră conformitățile ca fiind mai dezirabile decât devianța, eșecul și pedepsirea unei acțiuni deviate și pot contribui la întărirea motivației celorlalți membrii ai grupului de conformare la norme.

Între disfuncțiile sociale ale devianței, Cohen include:

Eliminarea motivației de conformare la acei indivizi care cred că atât devianța, cât și conformitatea, generează același tip de recompensă, motiv pentru care încălcarea regulilor poate fi la fel de benefică precum respectarea lor.

Reducerea interdependenței necesare pentru funcționarea sistemului social, în special actele de devianță ale persoanelor cu un statut înalt afectează cooperarea dintre rolurile sociale, diminuând funcționalitatea întregului sistem.

În concluzie, să reținem că devianța este un fenomen social complex, cu o istorie la fel de îndelungată ca și cea a formelor de conviețuire socială, în cursul căreia formele sale de manifestare au evoluat odată cu normele sociale, în funcție de semnificația acordată de indivizi, normalității.

Curs 4. Teorii explicative ale delincvenței

În încercarea de a explica criminalitatea, teoriile cauzale ale devianței rețin patru mari grupe de factori : *neadaptarea individului, emulația din grupul de egali, diluarea autorității instituțiilor de control, inegalitatea socială.*

Individul – o parte din teoriile ce încearcă descifrarea cauzelor fenomenului infracțional atribuie responsabilitatea individului în cea mai mare măsură. Una dintre cele mai vechi teorii din criminologie este cea a lui Pinatel, el însuși un cunoscut criminolog al vremurilor sale. Acesta interpretează creșterea criminalității din societatea capitalistă ca pe o dovadă a “maladiei morale a progresului “ iar individul atins de această maladie se prezintă ca o “personalitate criminală”. Descriind personalitatea criminală, Pinatel vorbește chiar despre un nucleu al acesteia, incuzând *egocentrismul, labilitatea, agresivitatea și indiferența afectivă.*

Autorul identifică și sursele acestui nucleu: *egocentrismul* vine din competiție, din inflația normelor legislative, din fenomenul de anomie, *agresivitatea* este consecința frustrărilor de diferite naturi și a alcoolismului, în timp ce *indiferența afectivă* reprezintă ultima condiție de trecere la actul infracțional. Celelalte componente psihologice care pot fi găsite la un delincvent nu sunt în relație cu trecerea la act, ci cu modalitatea de execuție a actului criminal. Pinatel nu elimină însă din ecuația sa situația sau mediul. El atribuie o mare parte din importanță și situației, completând explicațiile cu ajutorul noțiunii de “ prag delincvențional“. Prin conjugarea acestor concepte, ar rezulta că există situații specifice, periculoase, când ocazia pentru comiterea actului nu trebuie căutată, și situații nespecifice, amorfe, când prilejul comiterii infracțiunii, trebuie căutat. Mediul este criminogen nu doar pentru crearea situațiilor, dar și prin facilitarea structurării criminale.

Un autor foarte cunoscut și care a fost preocupat de importanța personalității individului în producerea *devianței* este Eysenck. Explicațiile sale sunt legate de tipul de temperament și de teoria condiționării, el afirmând că extrovertiții sunt mai greu condiționabili decât introvertiții; iar însușirea normelor de conviețuire în societate este într-o mare măsură și un act de condiționare. Recidiva se explică prin legea secvenței temporale, conform căreia un act e determinat de consecințele pe care le are în timp, premiale, pozitive sau negative, de sancțiune. Dacă ambele sunt considerate, teoretic, echivalente ca pondere, atunci situația conflictuală se rezolvă în funcție de consecința probabilă cea mai apropiată. Actul infracțional oferă o consecință imediată, în timp ce sancțiunea legală e mai îndepărtată în timp și comportă un grad de incertitudine.

Explicația cauzală a actului delincvent prin prisma personalității delincventului se sprijină pe prevalența structurii psihice în realizarea acțiunii.

În explicarea delincvenței, teoriile controlului social insistă pe rolul societății în apariția fenomenului infracțional și au drept punct de plecare transferarea întrebării de la “de ce fac ei ceea ce fac?” la “ de ce noi nu facem ceea ce fac ei?”. Între aceste teorii se enumeră: *teoria*

atașamentului social, teoria circumstanțelor, teoria abținerii, teoria alegerii raționale și a activităților rutiniere și teoria etichetării.

Teoria atașamentului social este reprezentată de Travis Hirschi a cărui idee centrală este că delincvența apare atunci când relațiile de atașament ale individului față de societate sunt slăbite sau întrerupte, ceea ce conduce la reducerea conformității. În general, indivizii aleg conformitatea pentru a nu distruge relațiile lor cu familia, prietenii, locul de muncă, școala etc.

T.Hirschi afirma că unii dintre noi suntem “mai morali “ decât alții în sensul în care simțim granița societății convenționale în diferite stadii. Jaloanele acestei granițe, sunt în concepția lui, în număr de patru :

1. **Atașamentul** față de alții, în particular față de părinți și profesori, prieteni, biserică etc. Atunci când există un puternic atașament, există și un puternic control, respectiv când acesta este scăzut poate apărea o dezvoltare dizarmonică a personalității.

2. **Angajarea** (preferința acordată conformității) presupune gradul în care individul arată interes față de sistemul social și economic. Dacă individual are foarte mult de pierdut în termeni de statut, loc de muncă, atunci probabilitatea de a deveni delincvent este mică. Adulții, spre exemplu, sunt mai angajați decât copiii.

3. **Implicarea** se referă la investirea timpului în activități sociale dezirabile, în acte convenționale, ceea ce diminuează timpul și energia pentru scopuri ilegite.

4. **Convingerile sau credința în validitatea regulilor**, în valorile și normele convenționale.

Dacă acești patru piloni sunt fragili, este posibil să ne simțim “ liberi” să comitem diferite infracțiuni.

Teoria circumstanțelor are drept principal autor pe David Matza, care combină elemente ale teoriilor ce au ca centru de greutate motivația cu cele bazate pe punerea controlului în centrul ecuației. El identifică structuri de gândire și comunicare specifice delincvenților, punând în evidență că între viața convențională și cea ilegală există o interacțiune repetată, evitându-se una pe cealaltă. Fără a nega posibilitatea liberului arbitru, sunt puși în lumină acei factori externi, conjuncturali, care au o semnificație importantă.

Se știe că societatea se caracterizează și impune o serie de valori, încercând să controleze exprimarea acestora, dacă sunt conforme cu cele ale majorității, și plasându-le pe cele specifice unei culture într-un anumit spațiu și timp. Sub imperiul moralității ea cataloghează anumite valori ca fiind indezirabile și-i respinge pe cei care aderă la valorile neconformiste. Cât privește raționalizările pe care și le elaborează infractorii, autorul identifică 5 categorii de tehnici de neutralizare a responsabilității :

1. *negarea responsabilității*- conduită specifică celor ce nu dispun de capacități afective;
2. *negarea pagubelor* – furtul este privit ca un împrumut;
3. *negarea victimei* – “și el a furat probabil de la altcineva“;

4. *condamnarea condamnatilor* – “ și tu ai fi procedat la fel“;

5. *apel la o etica superioară – infracțiunea este necesară* – “ nu puteam să fug, trebuia să-l apăr”.

Matza a pus în evidență existența unui pattern al comunicării în grupurile delincvente: înșelăciunea, păcăleala, amenințarea, agresivitatea masculină, lipsa intimității. Rezultatul este că fiecare “crede” că celălalt comite infracțiunea și, de fapt, nimeni nu este responsabil, iar elementele decizionale sunt absorbite de presiunea grupului.

Critica adusă acestei teorii este că s-a constatat că în realitate infractorii nu au tendința de a calcula costurile și beneficiile acțiunii lor. În plus, ni se spune prea puțin despre mecanismul care face ca anumiți oameni să comită infracțiuni și alții nu. Și, nu în ultimul rând, abordează problema recidivei și explicațiile posibile ale acesteia.

Teoria abținerii este reprezentată de un membru al școlii de la Chicago, Reckless, care afirmă că indivizii posedă o serie de cenzuri sociale care îi ajută să reziste la presiunea de a comite infracțiuni.

Dintre presiunile sociale care determină de multe ori comiterea de acte infracționale pot fi enumerate următoarele :

- *presiuni exterioare* – sărăcie, marginalizare;
- *apartenența la o subcultură deviantă, influența mass-media;*
- *presiuni interne* (trăsături de personalitate, complexe de inferioritate, conflicte interioare).

Obstacolele în calea acestor presiuni ar putea fi:

- *obstacole interne* – internalizarea valorilor convenționale, trăsături de personalitate;
- *obstacole externe* – o familie suportivă, situație materială bună.

Punând în balanță aceste două tipuri de factori, Reckless afirmă că o persoană poate deveni delincventă atunci când factorii predispozanți sunt mai puternici decât obstacolele.

Teoria etichetării - pleacă de la premise că oamenii nu răspund pasiv la realitatea socială așa cum este ea în mod obiectiv, ci realizează propria lor reprezentare în funcție de ideile lor despre lume. Oamenii se văd pe ei înșiși raportându-se la celălalt semnificativ, proiectează simbolic actele lor și ale altora, anticipează răspunsul celorlalți în funcție de experiența anterioară. Howard Becker specifică în legătură cu aceasta că “devianța nu este calitate a persoanei care comite actul respective, ci o altă consecință a aplicării de către alții a regulilor de numire a ceea ce este o infracțiune “. Comportamentul deviant este comportamentul etichetat astfel.

Primele elemente care anunță apariția teoriei le întâlnim la Tannenbaum, dar ce care o exprimă în forma ei clasică este E.Lemert. În primul rând, el face distincția între *devianța primară* și cea *secundară*, specificând că spre deosebire de prima, cea de-a doua este, de fapt, o reorganizare a experienței individului ca urmare a faptului că a fost identificat și etichetat ca fiind infractor. Când o persoană începe să angajeze un comportament deviant sau un rol bazat pe înțelesul defensive, pe ajustarea problemelor legate de reacția socială față de el, devianța este

secundară O dată stigma atribuită, individului îi va fi aproape imposibil să se elibereze de această etichetă și își va asuma acest rol deviant.

În asumarea acestei etichete de deviant se observă parcurgerea unor etape :

1. *Situația inițială* – percepția individului că nu este cu nimic diferit de toți ceilalți ;
2. *După aplicarea etichetei* – percepția individului – de ce ma tratează așa?
3. *Răspunsul individului la etichetă* – nu par să fiu ca ceilalți, poate sunt atfel.

Reacția poate fi :

- a. *conformism* și anularea etichetei;
- b. *incapacitatea de anulare a etichetei* și debut în cariera infracțională.

Comportamentul infracțional este privit ca fiind creat tocmai de agenții controlului social care reprezintă interesele grupului dominant. H. Becker afirma că trebuie să înțelegem comportamentul deviant ca fiind acel comportament pe care oamenii îl numesc așa Becker creează termenul de “antreprenori morali” pentru a desemna agenții care sunt implicați în procesul de etichetare.

Rezumând, principalele trăsături ale *teoriei etichetării* sunt :

- *însuși nici un act nu este criminal prin el;*
- *definițiile actului infracțional sunt oferite de către clasa aflată la putere ;*
- *un individ devine infractor nu comițând un act, ci după ce acel act este definit astfel de către autorități ;*
- *momentul identificării făptuitorului unui anume act este începutul procesului de etichetare;*
- *decizia autorităților judecătorești este determinată de vârsta, clasa socială și rasa celui adus în fața instanței ;*
- *sistemul judecătoresc se bazează doar pe presupunerea liberului arbitru și nu pe recunoașterea determinismului social ;*
- *procesul de etichetare poate conduce la identificarea individului cu imaginea deviantă sau cu o anumită subkultură.*

Teoria etichetării arată, înainte de toate, limitele intervenției în sistem. Anii 70, care au cunoscut confuzia unei concluzii surprinzătoare în fața statisticilor rezumate în celebrul “nimic nu merge“, au arătat că intervenția nu reduce recidiva. Se pledează pentru o minimă intervenție, maximă diversiune (evitarea judiciarizării) și se recomandă ca în lucrul cu infractorii recidiviști să se insiste pe partea cognitiv-comportamentală.

Curs 5. Personalitatea infractorului și formele comportamentului deviant

Prin *personalitate* înțelegem, în general, individul uman considerat în ansamblul trăsăturilor sale bio-psiho-sociale caracterizate prin *sincretism* și printr-o *stabilitate relativă*.

Numărul trăsăturilor biologice, psihologice și sociale posibile ale unei persoane este extrem de mare, iar grupul de dezvoltare, ca posibilitate de îmbinare ale fiecăreia dintre acestea, de asemenea, așa încât fiecărui individ uman îi corespunde o personalitate distinctă, o personalitate care se deosebește, mai mult sau mai puțin, de oricare alta.

Datorită faptului că formarea personalității, în general, este un proces îndelungat și deosebit de complex și a faptului că personalitatea fiecărui individ constituie o sinteză originală a unei mari varietăți de trăsături bio-psiho-sociale, nu se poate afirma că personalitatea infractorului ar reprezenta un nou tip sau o nouă varietate de personalitate umană, o nouă varietate a lui homo-sapiens, ci o personalitate obișnuită, care într-o mai mică sau mai mare măsură, pentru un timp mai îndelungat sau mai scurt, se particularizează prin unele trăsături comportamentale specifice.

Dacă s-ar admite ideea că personalitatea infractorului constituie un tip sau o varietate aparte de personalitate umană, s-ar admite implicit ideea caracterului înnăscut și iremediabil al comportamentului infracțional.

În consecință, și în psihologia judiciară prin expresia “personalitate criminală” se înțelege nu un tip aparte de personalitate (*personalitate infracțională*), ci individul infractor cu toate particularitățile sale bio-psiho-sociale, general umane și cu toate caracteristicile care au putut determina sau influența într-un fel oarecare intrarea temporară a acestuia sub incidența legii penale.

Există un consens aproape unanim al specialiștilor cu privire la faptul că formarea personalității umane este rezultatul îmbinării optime a unei multitudini de factori pozitivi și negativi, de natură bio-psihică și socială care acționează asupra individului de la nașterea sa și în tot cursul vieții acestuia. Nu există însă formule precise în această privință și oricare încercare de alcătui și recomanda rețete cu valoare universală pentru desfășurarea acestui “proces tehnologic”, este cu totul hazardată.

Personalitatea infractorului este produsul unei îmbinări relative neizbutite, necesare sau întâmplătoare, permanente sau temporare a factorilor care concură la formarea sa, îmbinare care dă naștere unei personalități temporar imperfecte, dizarmonice, care întâmpină dificultăți de diferite grade în procesul de adaptare la cerințele vieții în societate.

Corecta apreciere a personalității infractorului, în general a fiecărui individ infractor, nu poate fi realizată decât prin luarea în considerare a caracterului complex bio-psiho-social al individului uman, pe de o parte, a îmbinării și întrepătrunderii strânse între acești factori și a preponderenței, a rolului decisiv pe care îl au, în acest ansamblu, elementele de natură socială, pe de altă parte.

Se impune în mod imperios o prezentare a principalelor coordonate bio-psiho-sociale ale personalității individului :

Vârsta infractorului – constituie una din trăsăturile individuale ale personalității care, în principiu, ne poate indica nivelul de dezvoltare bio-psiho-socială a individului.

De exemplu, vârsta individului ne indică în mare măsură gradul dezvoltării sale fizice, nivelul dezvoltării psihice, precum și poziției în familie –starea civilă – și în societate, în general, care toate la un loc ne pot da indicii prețioase privitoare la explicarea eventualelor abateri comportamentale ale celui în cauză.

Prin urmare, luarea în considerare a vârstei infractorului atât a celei criminologice, cât și a celei mentale, poate contribui nu numai la explicarea unui anumit comportament (în cazul nostru, cel infracțional), ci și la găsirea celor mai potrivite căi și mijloace de corectare și dirijare a acestuia în viitor, în conformitate cu cerințele vieții sociale, precum și cu interesele persoanei în cauză.

Sexul infractorului. Sexul reprezintă ansamblul trăsăturilor morfo-biologice și sociale care diferențiază indivizii în bărbați și femei. Diferențele dintre sexe se explică nu numai prin factorii de natură biologică înnăscuți, ci mai ales prin influența unor factori de natură socio-culturală. Această realitate se manifestă nu numai în deosebiri pe care bărbații, pe de o parte, și femeile, pe de altă parte, le prezintă din punct de vedere anatomo-morfologic, psihic și social, ci și prin manifestările de ordin comportamental al acestora.

Infirmitățile și bolile somatice ale infractorului. Deficiențele de ordin fizic – infirmitățile - ca și bolile somatice, fie ele congenitale, fie dobândite în cursul vieții sau nu, constituie de regulă, prin ele însele cauze ale comportamentului criminal și deci, nu pot explica decât în foarte rare cazuri săvârșirea unor infracțiuni de către persoanele aflate în asemenea situații. Infirmitățile și bolile, în special cele grave, de durată, ireversibile, se pot însă repercuta în mod negativ asupra stării psihice generale a celor în cauză, și, în consecință asupra atitudinii acestora față de cei din jur, față de societate și de valorile unanim recunoscute ale acesteia, asupra comportamentului.

Dacă însă unor astfel de persoane li se acordă atenția cuvenită, în ceea ce privește îngrijirile și sprijinul de care au nevoie, instrucție și educație, crearea condițiilor de afirmare în viață, în muncă și activitățile recreative pe măsura posibilităților și nevoilor pe care le are în mod efectiv, dacă sunt tratate în mod uman, în așa fel încât să nu li se mărească suferințele, să nu li se agraveze complexe de inferioritate etc, ele pot avea un comportament corespunzător, pot fi împiedicate să comită abateri sau să vină în conflict cu legea.

Particularitățile etnice și rasiale ale infractorului. Înțelegem acele trăsături socio-tipologice pe care individul le dobândește ca urmare a apartenenței sale la un grup etnic sau rasă, adică la o anumită formă de comunitate umană, caracterizată printr-o comunitate de descendență biologică, de viață economică, de teritoriu, de limbă, de viață spirituală și tradiții.

Particularitățile etnice și rasiale, trăsăturile care indică apartenența unei persoane la un asemenea grup, nu constituie elemente care ar putea explica prin ele însele aspectele cantitative sau calitative ale fenomenului infracțional dintr-o anumită epocă sau zonă geografică și nici particularitățile infracțiunilor concrete care, după cum se știe, își au adevăratele cauze în condițiile efective de viață, în mediul social în general.

Explicațiile reale ale faptelor infracționale din ce în ce mai răspândite, nu constau nicidecum în particularitățile etnice, rasiale sau naționale ale indivizilor în cauză, ci în inegalitatea socială, incultură, mizeria și șomajul la care aceasta dă naștere, în lipsa condițiilor corespunzătoare de locuit, în instrucția și educația precară etc. și chiar în “atenția” sporită pe care organele de ordine, în special cele cu caracter represiv, cum sunt poliția, procuratura și justiția, o acordă din principiu, acestor indivizi considerați “ de categoria a doua” și potențiali suspecți și “periculoși”.

Curs 6. Tipologia și caracterizarea infractorilor

Diversi autori au încercat să contureze portretul personalității criminale și în funcție de o serie de criterii, să realizeze clasificarea și gruparea lor. Au fost utilizate o multitudine de criterii, din care se pot menționa:

- a) în funcție de gradul de conștientizare și control al comportamentului :
 - *infractori normali*;
 - *infractori anormali*
- b) în funcție de tendința de repetare a acțiunilor criminale :
 - *infractori recidiviști*;
 - *infractori nerecidiviști*;
- c) în funcție de gradul de pregătire infracțională :
 - *infractori ocazionali*;
 - *infractori de carieră*.

Una din cele mai interesante și mai laborioase încercări de tipologizare și portretizare a infractorului este cea realizată de L.Yablonski (1990). Acesta, folosind drept criteriu modul în care personalitatea infractorului afectează comportamentul lui criminal, diferențiază patru categorii de criminali :

1. **Criminali socializați** – sunt cei care prezintă tulburări emoționale mult mai mult decât orice persoană care nu a comis infracțiuni. Ei devin criminali în urma impactului contextului social în cadrul căruia învață reguli și valori deviante. Acești criminali apar mai mult drept violatori ai proprietății decât criminali violenți.

2. **Criminali neurotici** – sunt cei care, în general, comit acte infracționale datorită compulsiunilor neurotice. Spre deosebire de psihotic, neuroticul nu percepe lumea într-un mod distorsionat. Mai mult, tipic neuroticii sunt conștienți că există ceva rău în ceea ce privește gândirea și comportamentul lor. Principalul simptom al nevrozei este *anxietatea*. Criminalii neurotici sunt indivizi care devin criminali datorită sau drept rezultat al distorsiunilor personalității, precum și al distorsiunii percepțiilor asupra lumii din jurul lor.

3. **Criminalii psihotici** – sunt indivizi cu dezordini severe ale personalității, care au o percepție complet distorsionată asupra societății și lumii din jurul lor. Spre deosebire de criminalii socializați, psihoticii nu-și planifică crima. Acești criminali pot comite cele mai bizare și lipsite de sens acte criminale.

4. **Criminalii sociopați** - sunt cei care sunt caracterizați printr-o personalitate egocentrică. Ei au o compasiune limitată față de ceilalți sau nu o au deloc. Datorită marilor tulburări de caracter, ei pot ușor victimiza pe alții cu un minim sentiment de anxietate sau vinovăție.

În funcție de gradul de pregătire infracțională L.Yablonski diferențiază două categorii de infractori:

1. **Criminalii situaționali** sunt, în general, cei ocazionali, întâmplători. Caracteristicile generale ale acestora sunt următoarele:

- *individul a fost confruntat cu o problemă care a solicitat acțiunea ;*
- *individul a ales acțiunea care a constituit violarea legii ;*
- *persoana a fost prinsă, arestată, condamnată și i s-a oferit statutul de criminal;*
- *până la comiterea infracțiunii, criminalul s-a supus sistemului normativ al societății.*

2. **Criminalii de carieră** sunt, de obicei, formați și socializați în direcția comiterii crimei. Cei mai mulți au fost socializați și formați într-un sistem de valori și norme, reguli, “definiții” ale unor oameni socializați diferit de cel utilizat de către societate pentru majoritatea populației. Ei tind să ia inițiativa în comiterea crimelor, chiar și în situațiile în care sunt foarte invulnerabili în a fi arestați și condamnați. Trăsăturile esențiale ale criminalului de carieră sunt următoarele :

- *crima este mijlocul său principal de asigurare a traiului ;*
- *criminalul de carieră își formează deprinderi tehnice și modalități de acțiune folositoare pentru comiterea infracțiunilor asupra proprietății ;*
- *își dezvoltă atitudini favorabile pentru infracțiune și nefavorabile pentru societate în general;*
- *debutează cu proprietatea de copil delincvent;*
- *el așteaptă să petreacă o parte din timp în închisoare; pentru el închisoarea este o școală a crimei;*
- *este, de obicei, “normal” din punct de vedere psihologic, neexistând caracteristici speciale care să-l diferențieze de non-criminali.*

O tipologizare foarte interesantă a fost realizată de către Ion Oancea, care diferențiază următoarele categorii de criminali:

1. **Criminalul agresiv** (violent) – este autor de crime violente, brutale și cu consecințe individuale și sociale multiple. Este caracterizat prin emotivitate puternică, însoțită de descărcări reactive, motrice la fel de puternice, prin acte de violență, vătămări corporale și altele de aceeași fel. Din punct de vedere psihic, se caracterizează prin sărăcia de sentimente, de simpatie față de alți oameni, prin stări de mânie care nu pot fi stăpânite de voința proprie și, în general, printr-o comportare de agresivitate și ostilitate față de alți oameni.

2. **Criminalul achizitiv** – este criminalul care își adună bunuri în scop personal, în scop de câștig, în scop de întreținere, îmbogățire.

3. **Criminalul caracterial** – este cel care prezintă structuri și tulburări ale vieții afective și active, pe scurt, tulburări ale caracterului. O primă caracteristică a acestui tip de criminal constă în aceea că o anumită tendință sau impulsivitate afectivă se dezvoltă în mod pronunțat și domină întreaga personalitate a omului, iar voința și controlul de sine nu le pot stăvili și stăpâni.

A doua caracteristică constă în aceea că este vorba de o tulburare parțială a psihicului persoanei și în întreaga ființă psihică.

A treia caracteristică este aceea că, din punct de vedere mintal, al conștiinței, omul își dă seama de ceea ce face, este lucid și responsabil. Criminalii caracteriali sunt de mai multe feluri: *psihopatici și psihonevrotici*.

4. **Criminalul lipsit de frânele sexuale** – infracțiunile în legătură cu viața sexuală sunt din cele mai periculoase și cu urmări individuale și sociale la fel de periculoase. Violul, incestul, raportul sexual cu o minoră, produc indignare și proteste. Astfel de fapte sunt săvârșite de persoane lipsite de simț moral și grija față de victimă, de către persoanele brutale și lipsite de puterea de stăpânire a impulsului sexual. Ele alcătuiesc un tip special de criminal – criminalul “lipsit de frânele sexuale”.

Există mai multe categorii de infractori sexuali:

- *cei care săvârșesc fapta față de minoră ;*
- *cei care săvârșesc fapta față de persoane profitând de imposibilitatea de a se apăra ori de a-și exprima voința ;*
- *cei care săvârșesc fapta față de rudele apropiate ;*
- *cei care săvârșesc fapta față de un partener de același sex ;*

Criminalii care săvârșesc crima contra vieții sexuale prin procedee și mijloace cu totul anormale și patologice sunt: *sadicul și masochistul*.

5. **Criminalul profesional** este criminalul care face din infracțiune un mijloc de existență, o îndeletnicire (hoț de buzunare, prostituție etc). Refuzul muncii cinstitute și legale apare ca o trăsătură esențială a acestui tip de criminal. Criminalii profesioniști sunt de două feluri:

- a) *Criminalul profesional pasiv* este persoana care nu muncește și nu-și câștigă existența prin muncă, ci din săvârșirea de infracțiuni, din practicarea unor activități parazitare, cerșetoria, prostituția, jocurile de noroc. Ceea ce caracterizează acest infractor, sub aspectele de personalitate, sunt: *nivelul scăzut de inteligență, capacitatea redusă de rezolvare a dificultăților zilnice de viață.*
- b) *Criminalul profesional activ* își câștigă existența prin săvârșirea de infracțiuni cum sunt: traficul de femei, falsificarea de bani, uz de fals, de cele mai multe ori comit infracțiuni în mod organizat și în bandă. Ca trăsătură de personalitate, acest tip de criminal este cu un *nivel de inteligență normală sau chiar ridicată.*

6. **Criminalul ocazional** este cel care, fără a prezenta o tendință înnăscută spre delict, comite crime sub influența tentațiilor provocate de factori profesionali sau de mediul exterior.

Trăsăturile caracteristice ale infractorului ocazional sunt:

- *conduita bună, conformă până la comiterea crimei ;*
- *comiterea ca urmare a unor împrejurări, factori exteriori, ocazionali;*
- *criminalul ocazional nu recidivează ;*
- *criminalul ocazional reprezintă cca 70-80% din totalul criminalilor.* Majoritatea cercetătorilor susțin că în cazul criminalului ocazional poate să fie și contribuția unor

factori interni, personali, de exemplu presiunea unei nevoi urgente, lipsa de stăpânire de sine, dar factorii externi sunt determinanți.

7. **Criminalul debil mintal** este caracterizat de lipsa capacității de prevedere asupra săvârșirii și a urmărilor săvârșirii crimei, el are un “orizont temporal” restrâns, lucrând pe durate scurte, pe zile, pe săptămâni, nu pe ani. Infractorul debil, odată prins asupra infracțiunii neagă realitatea neputându-si da seama că alții știu și înțeleg mai mult. El judecă lumea după nivelul de înțelegere. Nu se poate adapta ușor la viața socială.

8. **Criminalul recidivist** este caracterizat, în general, prin aceea că el comite în mod repetat crima. După comiterea unei crime, descoperit și pedepsit, comite din nou alte crime. El devine un fel de profesionist în criminalitate.

O primă și importantă trăsătură după care se identifică recidivistul este aceea că acesta este o persoană care a mai comis infracțiuni, care se pot dovedi cu actul de condamnare.

9. **Criminalul ideologic (politic)** este persoana care, având anumite idei și convingeri politice, științifice ori religioase comite datorită acestor idei fapte care aduc atingere legilor existente într-un stat.

Criminalul politic este un militant care propagă și lupta pentru anumite reforme și prefaceri sociale, economice, științifice.

În codurile penale din țările occidentale se recunoaște criminalul politic pentru următoarele argumente :

- *mobilitatea faptelor săvârșite de acesta este un mobil generos, social, cum sunt dorința și voința de schimbare în bine a unui regim politic ; el nu este determinat în faptele sale de mobiluri personale ;*
- *criminalul politic socotește că, luptând pentru o idee politică, religioasă, el își face datoria.*

10. **Criminalul alienat** nu răspunde penal din punct de vedere juridic și nu i se pot aplica pedepse.

Acestora li se aplică unele măsuri de siguranță, măsuri medicale prevăzute de lege.

Criminalul alienat se caracterizează, în general, prin tulburări grave care cuprind întreaga lor viață psihică. Criminalul alienat este stăpânit de temere sau mânie pronunțată, de emoții și alte stări afective tulburi și nestăpânite, de gândire haotică. Infractorul alienat nu este stăpân pe dorințele și emoțiile sale, nu este conștient și lucid despre starea lui și despre ceea ce face, nu are control de sine și nici conștiința stării lui. Pentru aceasta el este iresponsabil și nu răspunde penal. Criminalul alienat este de mai multe feluri, în funcție de cauza, psihoza sau boala de care suferă și care i-a determinat alienarea:

- d) *criminalul paranoic* –are la bază psihoza paranoia ;
- e) *criminalul schizofrenic* – determinat de boala schizofrenică ;
- f) *criminalul maniaco-depresiv* – urmare a psihozei maniaco-depresive.

Curs 7. Definiții ale delicvenței juvenile. Tipologie. Factori de risc.

Termenul delincvență juvenilă provine din limba franceză “delinquance juvenile” care l-a preluat din latinescul “delinquere juvenis”; această noțiune desemnează ansamblul abaterilor și încălcărilor de norme sociale, sancționate juridic, săvârșite de minori. (Mitrofan N., Zdrengea V., Butoi T., 1992, p. 267)

Ca fenomen social, delicvența juvenilă este o formă de manifestare a conduitei deviate și de aceea este absolut necesar a ști de unde începe și unde se sfârșește devierea de conduită, a o delimita de normalitate și a o diferenția de stările morbide învecinate. Prin conduită înțelegem expresia exterioară a raporturilor dintre individ și mediul ambiant, a echilibrului pe care individul îl realizează în procesul dinamic de integrare în viața socială și care este obiectivat, de regulă, într-un sistem de acțiuni supuse unei aprecieri morale. Devierile de conduită sunt forme de dezechilibru psihic sau de echilibru parțial care implică modificări ce predomină în sfera emoțional-volitivă a personalității, ca urmare a unor structuri morbide de natură socio-genă sau a unor tulburări morfo-funcționale ale activității creierului, obiectivate în atitudinea persoanei față de lucruri, față de societate și față de sine.

Între aceste devieri de conduită se înscrie și delicvența juvenilă, un fenomen complex care definește ansamblul conduitelor aflate în conflict cu valorile ocrotite de norma penală. Din punct de vedere strict juridic, acest fenomen caracterizează încălcarea normelor care reflectă cerințele oricărei forme de conviețuire umană (limitarea libertății personale, adaptarea adecvată la mediul social, concordanța dintre atitudinile individuale și cerințele sociale etc.).

Absența unor criterii adecvate generează o serie de ambiguități în definirea delicvenței juvenile, această noțiune înglobând o multitudine de conduite, condiții și situații de viață nu întotdeauna legate între ele, dar aduse la un numitor comun prin utilizarea normativului penal. Desemnând, în general, conduitele morale inadecvate ale tinerilor care n-au împlinit încă vârsta majoratului, termenul de delicvență se aplică la diferite forme de comportament și la categorii eterogene de minori: cei care transgresează legea (delincvenții în sensul restrâns al termenului), cei abandonți de părinți sau educatori și care se integrează în anturaje nefaste potențial delicvente, cei care au fugit de la domiciliu sau din mediul școlar ca urmare a aplicării unor sancțiuni aspre, brutale, vagabondând prin diferite locuri, cei care au nevoie de protecție și de îngrijire pentru diferite motive (decesul părinților, dezorganizarea familiei, manifestarea unor tulburări de comportament).

Din acest punct de vedere, unii autori (Stoian M., 1972, p. 8) fac distincție între falsă delicvență, în care includ minorii cu o conduită antisocială provocată de o maladie de un tip sau altul, și adevărata delicvență, care cuprinde minori normali din punct de vedere fiziologic și psihologic, având o bază de anormalitate doar sub aspect psihosocial, căci orice personalitate normală implică socializarea, personalitatea putându-se însă dezvolta – într-un anumit fel – și în afara socializării.

Cu privire la acest fenomen social, doctorul francez M. Mathias spunea: “Delicvența tinerilor rămâne o problemă de o ascuțită actualitate. Creșterea sa, formele sale de manifestare ne miră și ne neliniștesc. Ea ne apare că fiind manifestarea extremă a fermentării din lumea tinerilor, care trăiesc în interiorul unei societăți care se transformă.”.

Unii autori consideră necesar că în definirea delicvenței să se pornească de la conceptul de maturizare socială. Privit din această perspectivă delicventul apare că un individ cu o insuficiență maturizare socială și cu dificultăți de integrare socială, care intră în conflict cu cerințele unui anumit sistem valorico-normativ, inclusiv cu normele juridice. Delicventul nu reușește să-și ajusteze conduita în mod activ și dinamic la cerințele relațiilor interpersonale din mediul urban respectiv, datorită unui deficit de socializare, determinat de perturbarea sau insuficiența proceselor de asimilare a cerințelor și normelor mediului socio-cultural și a proceselor de acomodare la acestea prin acte de conduită acceptabile din punct de vedere social-juridic. Caracterul disonant al maturizării sociale și, deci, al dezvoltării personalității poate apărea în mai multe variante precum: decalaje între nivelul maturizării intelectuale și nivelul dezvoltării afectiv-motivaționale și caracterial-acționale; decalaje între dezvoltarea intelectuală și dezvoltarea judecăților și sentimentelor morale; atât o perturbare intelectuală, cât și una afectiv-motivațională și caracterială. (Preda V., 1981, p. 8)

Privitor la etimologia insuficienței maturizării sociale a unor persoane, R. Mucchielli elaborează teoria disocialității, care pune accentul mai mult pe factorii psihosociali în explicarea delicvenței juvenile. În viziunea lui, disocialitatea se exprimă în:

- neacceptarea colectivității, a societății;
- falsă percepție socială a celor din jur;
- lipsa aprofundării și evaluării adecvate a consecințelor actelor comise;
- respingerea rolului social ce i s-a acordat înainte de a deveni delicvent și pe care i-l pretindea colectivitatea.

Prin acțiunea comună a familiei, a școlii, a grupurilor de muncă și a altor factori educativi, marea majoritate a copiilor își însușesc principalele exigențe ale conformității de grup, comportându-se în funcție de repere sociale dezirabile.

Însă, în pofida măsurilor educative, există suficienți minori care se îndepărtează sensibil de la modelele de conduită estimate favorabil de către educator, adoptând comportamente nonconformiste deviate și comițând, mai ales dacă ocaziile sunt favorabile, abateri de la normele de conviețuire socială.

Tipuri de delincvență juvenilă

Delincvența juvenilă poate fi clasificată în patru tipuri (Becker, 1966 *apud* Nayak, 2015), după cum urmează:

i. *delincvență individuală* – acest tip de delincvență se referă la faptul că actele antisociale sunt comise de un singur copil, iar cauza comportamentului delincvent este una psihologică, determinată de interacțiuni familiale defectuoase (sentimente de respingere din partea părinților, gelozie pe alți membri ai familiei, stimă de sine scăzută sau conflicte interne). Prin angajarea în conduite delincvente, copilul dorește să atragă atenția părinților sau altor persoane relevante.

ii. *delincvență de grup* – în acest tip, comportamentele delincvente sunt comise de mai mulți copii care își petrec mult timp împreună, iar cauza acestora se regăsește în modelele promovate în familie și/sau în zonele de reședință.

iii. *delincvență organizată* – acest tip se referă la comportamente delincvente care sunt comise de grupuri organizate formal, cu lideri recunoscuți de ceilalți membri ai grupului și reguli specifice de comportament, de aderare la grup și de excludere. Caracteristica de bază a grupurilor delincvente este că acestea se bazează pe valori și atitudini care încurajează comportamentele antisociale (lipsă de respect față de autorități, mândrie vis a vis de săvârșirea de infracțiuni, gândire infracțională de tipul „sânt prea inteligent(ă) ca să fiu prins(ă)” etc.).

iv. *delincvență situațională* – acest tip de delincvență presupune că actele antisociale sunt săvârșite de copii care nu sunt centrați pe comiterea de comportamente delincvente, cauzele putând fi autocontrolul scăzut, supravegherea deficitară din partea părinților sau conștientizarea că, dacă va fi prins, nu va avea mult de pierdut.

Factori de risc

Există o serie de factori care contribuie la dezvoltarea comportamentelor delincvente la copii. Aceștia pot fi clasificați în trei categorii: individuali, sociali și comunitari (Shadar, 2004).

Factorii individuali includ vârsta, sexul, nivelul de inteligență, impulsivitatea, agresivitatea și consumul de substanțe (McCord, Widom & Crowell, 2001). Vârsta la care copilul manifestă comportamente antisociale pare să fie cel mai bun predictor pentru dezvoltarea delincvenței: Studiul Cambridge vizând Dezvoltarea Delincvenței (un studiu longitudinal în care au fost implicați 411 băieți albi de la periferia Londrei cu vârste cuprinse între 8 și 9 ani, început în 1961 și care continuă în prezent) a arătat că în cazul copiilor cu vârste cuprinse între 8 și 10 ani, despre care profesorii și colegii au raportat că manifestă comportamente problematice, aceștia au suferit condamnări pentru acte antisociale în perioada de vârstă 10 – 13 ani. De asemenea, comportamentele violente la copii au fost identificate cu prevalență în preadolescență sau adolescența timpurie, înregistrând un vârf în adolescența târzie și cu o scădere semnificativă spre vârsta adultă (McCord, Widom & Crowell, 2001).

În ceea ce privește diferențele dintre sexe, studiile arată că între 25 și 50 la sută din fete comit infracțiuni ca adulți (Pajer, 1998 *apud* McCord, Widom & Crowell, 2001), însă în prezent diferențele între sexe referitoare la manifestările antisociale tind să se diminueze. Caracteristici

individuale cum ar fi nivelul de inteligență scăzut, hiperactivitatea și capacitatea diminuată de reglare a emoțiilor au fost asociate cu apariția comportamentelor antisociale la copii (Shadar, 2004).

Consumul de substanțe nu este un predictor pentru dezvoltarea comportamentelor antisociale deși, în cazul copiilor, acest comportament este unul de tip delinvent (McCord, Widom & Crowell, 2001).

Factorii sociali includ structura și interacțiunile între membrii familiei și influențele egalilor. Studiile au arătat că familiile monoparentale, însemnând cele cu părinți divorțați (Lowenstein, 2006), cele cu părinții aflați în detenție (Murray, Farrington & Sekol, 2012) sau cu părinți plecați la muncă în străinătate (Irimescu & Lupu, 2006; Toth, Munteanu & Bleahu, 2008) reprezintă un factor de risc în dezvoltarea de către copii a comportamentelor delincvente.

Totodată, stilurile și practicile parentale influențează comportamentul copiilor. De exemplu, Griffin et al. (2000) au arătat că monitorizarea părinților este asociată cu mai puține acte delincvente comise de către copii, cina luată în familie a fost asociată cu mai puțină agresivitate, în timp ce supravegherea deficitară din partea părinților a fost corelată cu fumatul la fete. Totuși, cele mai puternice predicții pentru dezvoltarea timpurie a delincvenței sunt date de numărul mare de membri ai familiei și de istoricul infracțional al părinților (Shadar, 2004; Farrington, 1995).

Influențele egalilor au fost, de asemenea, investigate în legătură cu dezvoltarea comportamentelor delincvente la copii. În contextul conflictelor intrafamiliale, grupul de egali este foarte important pentru adolescenți, conflictele cu părinții determinând alegerea, de către copii, a unor grupuri delincvente (Simmons et al., 1991).

Factorii comunitari fac referire la aspecte ce țin de școală și de cartiere/vecinătate. Abandonul școlar, rezultatele școlare scăzute, dar și stilurile de predare ale profesorilor sunt asociate cu dezvoltarea comportamentelor delincvente la copii (Shadar, 2004).

Calitatea mediului de reședință influențează apariția manifestărilor antisociale la copii. Astfel, copiii crescuți în cartiere cu risc criminogen ridicat și nivel socioeconomic scăzut au un risc mai mare de a dezvolta comportamente delincvente (Farrington, 1995).

Curs 8-9. Direcții teoretice principale în sociologia delincvenței juvenile

Sociologia delincvenței juvenile s-a dezvoltat, cu precădere, în S.U.A., o dată cu apariția primilor asistenți sociali (social workers), ca personal special instruit pentru intervenția în sprijinul și tratamentul copiilor care prezintă conduite delincvente. Pornind de aici, delincvența minorilor și tinerilor a devenit unul dintre domeniile privilegiate de studiu ale sociologilor americani. Cercetările întreprinse în acest domeniu s-au dezvoltat în următoarele direcții teoretice :

A. Ecologia delincvenței juvenile - direcție promovată de reprezentanții Școlii de la Chicago, în concordanță cu care delincvența juvenilă are o localizare geografică specifică, fiind cel mai răspândită în zonele interstițiale (de tranziție de la rural la urban) și periferice (mahalalele) orașelor. Studiile efectuate, în acest sens, de Shaw, McKay și Trasher în orașul Chicago, în deceniul 3, au arătat că delincvența juvenilă este un produs distinct al urbanizării, apărut în acele arii dominate de dezorganizare socială, locuite de emigranți și caracterizate de instabilitate, mobilitate puternică și presiuni scăzute exercitate asupra conduitelor.

Dezorganizarea socială era considerată atât un rezultat al forțelor necontrolate și neplanificate ale mediului social, cât și un efect al mixturii eterogene între norme și valori extrem de diferite, care determină rate înalte de delincvență și criminalitate.

B. Subculturile delincvenței juvenile - direcție inițiată de Albert K. Cohen, care considera grupurile delincvente ca un ansamblu de standarde și soluții colective, care răspund unor nevoi particulare ale tinerilor care provin din mediile sociale defavorizate. În acest sens, structurată ca o subcultură distinctă, delincvența juvenilă este o "soluție" față de problemele dificile cu care se confruntă acești tineri. O asemenea subcultură reunește membri definiți de aceleași probleme, de aceeași identitate și ale căror norme și valori au un caracter marginal, situându-se la periferia celor promovate de societatea dominantă. Principalele caracteristici ale subculturilor delincvente sunt următoarele :

(a) nonutilitarismul, adică lipsa de profit a activităților delincvente, în așa fel, încât furtul, de exemplu, nu este altceva, decât un act de curaj sau de bravadă în fața celorlalți membri, o acțiune valorizată prin ea însăși, care aduce faimă celui care a realizat-o ;

(b) malițiozitatea - exprimată prin faptul că actele de delincvență sunt realizate numai pentru plăcerea de a încălca interdicțiile și pentru a-i pune pe ceilalți în situații dificile ;

(c) negativismul - sintetizat de negarea valorilor culturii dominante.

C. *Delincvența juvenilă ca "oportunitate"* - direcție promovată de către Richard Cloward și Lloyd Ohlin pentru care subculturile delincvente au atât un caracter "evazionist" (de retragere în asocialitate, prin consum de droguri, de exemplu), cât și un caracter antisocial (definit de acte cu caracter infracțional). Ambele caractere răspund unei rupturi în structura culturală (unei stări de anomie), care se produce atunci când apare un conflict profund între scopurile culturale, normele lor de realizare și capacitățile indivizilor de a se conforma. În acest sens, tinerii care provin din clasele sociale defavorizate au o situație social- economică deficitară, care le interzice accesul la poziții sociale definite de prestigiu și bunăstare. În consecință, pentru a putea ascede la valorile înalt valorizate de societate, ei recurg la norme și mijloace ilegite, pe care le învață prin contactul cu modelele infracționale adulte sau cu ceilalți tineri definiți de dificultăți similare. Cu alte cuvinte, delincvența juvenilă este un produs al oportunității de a învăța norme și mijloace ilegite. Există, însă, tineri care nu au acces nici la mijloace (norme) legitime, nici la mijloace (norme) ilegite și pentru care singura formă de adaptare este retragerea în asocialitate, prin intermediul consumului de droguri.

D. *Delincvența juvenilă ca "derivă"* - direcție susținută de către David Matza conform căruia delincventul este, un tânăr aflat în derivă, situat în zona de tranziție între acțiunile criminale și cele convenționale. Alăturându-se unei bande delincvente, formate din adolescenți, ca și el, tânărul păstrează, la început, o imagine convențională despre sine : el nu este delincvent, ci rămâne, în continuare, un membru al societății convenționale, care numai din întâmplare a ajuns aici. Inițial, fiecare membru crede acest lucru despre sine, niciunul nediscutând deschis acest lucru. Fiecare suferă de o "anxietate statutară", determinată de incertitudinile statusului adolescentin, adolescentul nemaifiind copil, dar nedobândind nici identitatea de adult. Din acest punct de vedere, crede Matza, delincvența juvenilă nu este, așa cum cred alții, o subkultură alternativă față de cea a societății convenționale, ci un mod de adaptare față de problematica adolescenței. Încălcând legea, adolescentul nu caută afirmarea altor reguli sau contestarea celor existente. El nu consideră decât că legea nu este aplicabilă în cazul său, recurgând la o serie de tehnici de "neutralizare", în sensul că părinții sunt de vină pentru ceea ce a făcut, că n-a furat, ci a "împrumutat" un anumit bun etc. Numai contactul cu poliția și, mai ales, cu justiția face ca tânărul să "alunece" în zona delincvenței veritabile, deoarece acest contact accentuează tehnicile de neutralizare folosite, determină loialitatea față de ceilalți membri ai bandeii și schimbă imaginea tânărului despre sine, care ajunge să creadă că este, de fapt, un delincvent. Identitatea de delincvent presupune, de fapt, participarea tânărului la propria imagine. El devine, cu adevărat delincvent, atunci când cei care se ocupă de identificarea și sancționarea sa (polițiști, judecători, alte persoane) convin împreună că este un delincvent, și când această definiție este însușită chiar de către tânăr.

E. Delincvența ca produs al procesului de "etichetare" - direcție promovată de către sociologii interacționiști (reprezentanți ai interacționismului simbolic, ca variantă a sociologiei de tip fenomenologic), care, dezvoltând teza susținută de D. Matza, apreciază că delincvența nu este altceva decât un produs al aplicării etichetei de delincvent, care stigmatizează tânărul și-l determină să elaboreze acțiuni sau să adopte conduite numai în conformitate cu această etichetă, căutând compania celor definiți de aceeași identitate. Cu alte cuvinte, delincvența juvenilă nu este atât un comportament, cât o definiție aplicată acelor tineri care încalcă normele stabilite de adulți. O asemenea definiție ("etichetă"), atunci când este aplicată (pentru că există cazuri, când nu este aplicată, mai ales în cazul celor aparținând unor familii din clase favorizate) determină schimbarea imaginii despre sine a tânărului, care, o dată ce a fost definit ca delincvent, ajunge să creadă, într-adevăr că este delincvent, comportându-se în consecință.

F. Delincvența și "valorile subterane" - această direcție a fost elaborată de către D. Matza și Gresham Sykes, care au apreciat că principalele valori adoptate de către tinerii delincvenți (accentul pus pe îndrăzneală și aventură, respingerea disciplinei și eticii muncii, gustul pentru lux și consum ostentativ, aprecierea bărbăției și durității) își găsesc corespondentul în valorile cuprinse în activitățile de timp liber existente în societatea convențională (legitimă). Căutarea aventurii, de exemplu, este larg acceptată de către societatea convențională, în forma sportului, distracțiilor și a vacanțelor, care permit depășirea convențiilor și regulilor sociale, reprezentând un gen de "Saturnalii" în care se manifestă stări periodice de "anomie". Din acest punct de vedere, căutarea aventurii și a senzațiilor tari reprezintă o "valoare subterană" care coexistă cu valorile de rutină, cotidiene, și care este adoptată de membrii tuturor claselor sociale, chiar de către cei care aparțin claselor favorizate. Asemenea valori subterane pot funcționa la nivelul oricărui individ, coexistând cu cele explicite și dezirabile social, în așa fel încât orice individ încearcă sentimente de ambivalență în anumite situații de viață. Valorile subterane sunt un gen de valori "private" aflate în conflict cu valorile "moralei publice" și pe care orice individ le prețuiește, dar le consideră ca fiind nepotrivite. Pe de altă parte, accentul pus pe lux și consum ostentativ, respingerea ethosului muncii sau valorizarea bărbăției și a durității, a agresivității, în general, sunt valori larg acceptate în societatea contemporană, unde munca nu mai este considerată o "chemare" ("vocație"), ci un mijloc de a câștiga bani. Asemenea valori sunt popularizate prin toate canalele mass media.

Ca urmare, tânărul delincvent nu este un individ străin de societate, ci o persoană care se află în concordanță cu valorile societății contemporane care sunt, acelea ale timpului liber. Delincvența juvenilă este un alt mod de exprimare a acestor valori pe care majoritatea indivizilor nu le exprimă deschis, ci subteran, în conduitele lor.

Curs 10-11. Concepții și teorii fundamentale în evaluarea cauzelor delincvenței juvenile

În cadrul societății există mai multe instituții de socializare și, ca urmare, există diferite modele de socializare specifice fiecăreia dintre aceste instituții.

Astfel, familia realizează socializarea într-un anumit climat afectiv, promovând un anumit stil educativ și utilizând sancțiuni parentale, precum și un anumit tip de control asupra conduitei copiilor.

La rândul ei, școala utilizează alte modalități și mijloace de socializare, mult mai sistematizate și mai fundamentate decât cele folosite în familie.

O socializare informală, uneori cu efecte mult mai puternice decât familia sau școala, realizează grupurile de prieteni sau de clasă.

La nivelul fiecăreia dintre aceste instituții sociale există modele educative diverse, unele aflate în consens cu modelul normativ și cultural al societății, altele, dimpotrivă, sunt divergente față de acestea. Pornind de la aceste instituții, dar analizând și alți factori de socializare, s-a încercat elaborarea mai multor teorii privind cauzele delincvenței juvenile.

Unele teorii supralicitează importanța cauzelor individuale psihologice, considerând că manifestările delicvente ale minorilor rezidă în comportamentul individual. Potrivit acestor teorii, actele și delictele sancționate penal sunt comise, cu predilecție, de minori deficienți care violează normele sociale și juridice, neavând capacitatea de a se supune și de a le respecta. Însă și aceste teorii recunosc faptul că așa-numită “predispoziție spre devianță” a minorului este dependentă, în mare măsură de contextul socio-economic și cultural în care copilul trăiește, de carențele socializării morale în familie, de condițiile dificile de muncă și viață, de sentimentele de anxietate și frustrare afectivă. (Rădulescu S., Banciu D., 1990, pp. 61-69)

Din aceste teorii se desprinde concluzia că delicvența juvenilă ar fi rezultatul unui conflict de adaptare între minor și anturajul său, conflict datorat unor trăsături psihice caracteristice vârstei. De aceea, soluția prevenirii delictelor comise de minori trebuie căutată la nivel individual și microsocioal (familiar), fie prin ameliorarea tensiunilor interpersonale, fie prin frânarea evoluției negative a unor factori de grup.

Alte teorii consideră delicvență juvenilă drept o consecință directă a dezorganizării societății implicate în procesele de schimbare și dezvoltare. Cauzalitatea “primară” a delictelor juvenile trebuie căutată în consecințele negative și conflictuale generate de perioadele de criză și instabilitate economică, de mobilitatea teritorială și socială a populațiilor. Însă, perspectiva dezorganizării sociale ignoră o serie de variabile culturale care pot influența intensitatea delincvenței juvenile în anumite zone și arii urbane.

Există teorii care considera delicvență juvenilă un efect nemijlocit al conflictului normativ între diferitele categorii de tineri (minori) și obstrucțiile organizaționale de a avea acces la status, putere și bogăție; ea este consecința utilizării unor mijloace nelegitime de către minori pentru

atingerea unor scopuri dezirabile, că și a unei discrepante intense între normele socialmente împărtășite și condițiile reale ale vieții sociale. Tinerii devin delicvenți, fie datorita eșecului de a ajunge la scopuri culturale prin mijloace legitime, fie datorită nepriceperii de a promova alternative de reușită, că urmare a existenței unor restricții și bariere sociale. Și totuși, aceste teorii pun un accent prea mare pe aspectele conformismului minorilor, eludând motivațiile comportamentului lor individual și ignorând extensiunea largă valorilor și a scopurilor extrem de diverse și, chiar, conflictuale ale diferitelor categorii de grupuri sociale din cadrul societății.

W. C. Reckless elaborează teoria rezistenței la frustrare, încercând să concilieze punctul de vedere psihologic cu cel sociologic. Conceptual, teoria se fundamentează pe structura interioară a individului, considerând că există o structură socială externă și o structură psihică interioară, care acționează ca mecanism de protecție în calea frustrării și agresivității tânărului.

Structura sau rezistența internă este alcătuită din grupurile sociale în care minorul este integrat și, prin aceasta, este socializat (familie, vecinătate, prieteni), și care oferă posibilitatea dobândirii unui status, asigurării unor mijloace legitime de realizare a scopurilor, sentimentul identificării eu grupul, etc. Structura sau rezistența interioară dobândește o importanță și o semnificație aparte în anumite momente, reprezentând o adevărată matrice care asigura copilului conștiința identității de sine și a imaginii despre sine în raport cu alte persoane sau grupuri, convingerea orientării spre scopuri dezirabile și “toleranța” la frustrare. Dacă una sau mai multe componente ale celor două structuri lipsesc, minorul este predispus să devieze de la normele de conviețuire socială, comițând acte cu caracter delicvent.

Reckless considera că elementele structurii interne de rezistență pot fi cunoscute prin teste de personalitate și de predicție; ceea ce reprezintă un mijloc de prevenire a apariției sentimentului de frustrare-agresivitate care; la rândul său, declanșează acte deviate și delicvente. Starea de frustrare poate apărea ori de câte ori minorul se confruntă cu un obstacol sau cu o barieră socială, care îl împiedică să-și satisfacă interesele și scopurile personale; ea se manifestă printr-o tensiune afectivă sporită care îl poate conduce pe tânăr la desfășurarea unor activități deviate, prin utilizarea unor mijloace ilicite. Capacitatea unui individ de a depăși o situație de frustrare, fără a face apel la mijloace de răspuns inadecvate, reprezintă toleranța la frustrare.

Agresivitatea este considerată o componentă esențială, normală a personalității care poate fi canalizată, deturnată sau abătută până în momentul când scapă controlului rațiunii. Mulți autori o consideră un instinct, o necesitate, un răspuns sau un contrarăspuns la o excitație sau frustrare. Ea poate apărea ca o referință la anumite nevoi vitale ale individului ca foamea, apărarea, sexualitate.

Problema raportului frustrare – agresivitate poate fi discutată sub două aspecte: mai întâi, frustrarea, prin ea însăși, nu declanșează automat un comportament agresiv, ci suscita mai degrabă o stare de anxietate și de tensiune afectivă, care poate declanșa sau nu reacția agresivă; în al doilea rând, nu orice comportament agresiv este rezultatul unei frustrări. Astfel, există în patologia

individuală cazuri de agresivitate constituțională (în epilepsii, paranoie), accidentală ori câștigată sau datorată condițiilor sociale de mediu (familii dezorganizate, părinți bolnavi, alcoolici sau violenți).

Potrivit acestei teorii, în cazul minorilor agresivitatea nu trebuie înțeleasă ca un indicator cert al unui comportament deviant sau delicvent, ci mai ales că o încercare a minorului de descoperire a propriei identități și chiar de formare a unei atitudini combative.

Reckless arată că un copil, aflat într-o arie înalt delinvențială în care înfrânarea externă este slabă, rămâne nedelinvent dacă înfrânarea internă este bună și funcțională. Aceasta constă în forța eu-lui, autocontrol, o bună autoconceptualizare, rezistența puternică în față diversunilor.

E. R. Sutherland elaborează teoria “asocierilor diferențiale” conform căreia comportamentul delicvent este alcătuit atât din circumstanțe și împrejurări socio-economice și culturale, cât și din așa numita anamneza socială, aceasta vizând elementele care au influențat anterior viața delicventului. Pornind de la această afirmație, Sutherland construiește teoria genetică a delinvenței și introduce teza învățării sociale a comportamentului delicvent. El pornește de la premisa că, în viața socială, indivizii se confruntă cu modele pozitive (conformiste) și negative (nonconformiste) de comportament și conduită care nu se transmit nici pe cale ereditară, nici nu se imită, ci se învață în cadrul procesului de comunicare și relaționare socială dintre indivizi și grupuri diverse. Această comunicare poate fi verbală sau comportamentală, transmisă prin “exemplul” altor persoane cu care se vine în contact.

Aceasta înseamnă că, dacă potențialul infractor învață “definiții” care sunt favorabile comportamentului deviant, atunci crește probabilitatea apariției tendinței spre comiterea actelor deviante și criminale. Definițiile necesită, însă, suportul grupului, ceea ce înseamnă că, în viziunea autorului, crima nu va persista în absența unei “subculturi a violenței”. Învățarea definițiilor nu presupune în mod necesar contactul direct cu infractorii. Copiii pot învăța și reține definiții procriminale de la părinți.

Procesul de “învățare” a delinvenței nu este însă liniar, ci include mai multe momente. Mai întâi, indivizii, aflându-se în contact unii cu alții, încep să-și orienteze mobilurile, scopurile și atitudinile în funcție de interpretările favorabile sau nefavorabile pe care le acordă dispozițiilor legale. Urmează, apoi, învățarea și experimentarea tehnicilor și procedurilor de comitere a delictelor.

În concluzie, putem considera ca la baza teoriei lui Sutherland stă următoarea idee: “comportamentul criminal este învățat prin interacțiunea proces psihosocial – cu alții într-un grup familiar”. Învățarea cuprinde tehnicile comiterii actelor criminale, plus motivele, trebuințele, raționalizările și atitudinile favorabile comiterii infracțiunii.

Teoriile învățării sociale pun accentul pe interacțiunea dintre persoană și mediu, în vederea identificării condițiilor în funcție de care indivizii violează legea. Dezvoltarea unei orientări particulare, criminale sau necriminale, reflectă o acumulare a trăirilor într-o varietate de situații.

Astfel, Patterson afirma: “Copiii nu depășesc faza comportamentului antisocial extrem; ei rămân devianți dacă nu sunt pedepsiți”.

Alți autori consideră că practicile de creștere a copiilor pot fi influențiale; în sensul că ei învață pattern-urile comportamentale adulte, valorile și anxietățile prin intermediul observării experiențelor adultului. Relațiile dintre părinți și copii sunt interinfluențiale, în sensul că fiecare produce schimbări în comportamentul celuilalt.

Unii reprezentanți ai teoriilor sociale văd copiii ca fiind participanți activi în propria lor socializare, susținând că delicvenții sunt, de fapt, capabili de stabilirea unor pattern-uri comportamentale ce pot fi urmate de către alții. În acest sens, Patterson afirmă: “Copiii antisociale își educă proprii părinți. Comportamentele antisociale au în mod tipic un impact; ele sunt foarte eficiente în educarea adulților și colegilor asemănători în sensul de a înceta să formuleze cerințe. Copilul nu trebuie să facă treburi gospodărești, nu trebuie să se conformeze regulilor casei. Tehnici similare sunt utilizate de copil în instruirea profesorilor și adulților în general în a erede că nu este necesar pentru copil să meargă la școală și să achiziționeze un nivel rezonabil de cunoștințe”.

O altă teorie este cea elaborată de școala de la Chicago – teoria dezorganizării sociale – potrivit cu care geneza și dinamica delicvenței sunt determinate sensibil de marile depresiuni sau crize sociale și economice, de fenomenele de urbanizare și exod rural. Rata delicvenței este mai ridicată în ariile și zonele caracterizate prin deteriorare fizică, declin de populație, dezintegrare culturală, toate acestea generând fenomene de dezorganizare socială, marginalizare, devianță.

Printre susținătorii acestei teorii se numără și C. R. Shaw și H. D. McKay care consideră că delicvența juvenilă este consecința dificultăților materiale, a contradicțiilor și conflictelor individuale sau colective cu care se confruntă adolescenții și tinerii. Minorii delincvenți provin din familii caracterizate printr-un nivel scăzut socio-economic și cultural, condiții precare de locuință și confort, și care au un număr mare de copii, nereușind să asigure o socializare și o educație adecvate. Delicvenții minori domiciliază, de regulă, în zonele periferice și sărace ale marilor orașe și provin din familii dezorganizate sau descompletate. Majoritatea detesta școala și mediul școlar, au o slabă inserție școlară, ceea ce-i face, în final, să fugă sau să abandoneze școala, asociindu-se în grupuri stradale deviante.

Teoria dezorganizării sociale consideră că factorul determinant în mecanismul cauzal al delicvenței juvenile îl reprezintă scăderea funcției de socializare și controlului exercitat de comunitate și vecinătate; destabilizarea ordinii sociale și a coeziunii grupurilor datorită eterogenității populației și varietății normelor de conduită, ca și multiplicării fenomenelor aculturative în cadrul orașului.

Soluția eradicării delicvenței juvenile constă în elaborarea și aplicarea unor măsuri și soluții la nivel de comunitate și nu individual, accentul fiind pus pe ameliorarea condițiilor economice, sociale și culturale din zonele, ariile și cartierele defavorizate.

Teoria subculturilor delincvente afirmă necesitatea observării resorturilor intime ale delincvenței juvenile din perspectiva particulară a subculturilor existente în cadrul unei societăți. Subcultura a fost definită ca fiind o subdiviziune a modelelor culturale la care participă o parte din grupurile sociale. Aceste subculturi apar ca o reacție de protest față de normele și valorile societății, grupând indivizi care au sentimentul că le sunt blocate posibilitățile și mijloacele de acces spre valorile și bunurile sociale. Rezultă că orice subkultură include un set de valori și norme diferit de cel al societății, uneori fiind chiar în contradicție cu sistemul de valori dominante – “contraculturi”.

Atunci când indivizi aparținând unor asemenea subculturi utilizează modalități și mijloace ilegite și antisociale pentru a-și realiza nevoile și scopurile, ne aflăm în față unor subculturi delincvente, în cadrul cărora există un sistem de valori și norme, standarde și reguli de conduită în funcție de care sunt exercitate rolurile membrilor și sunt apreciate performanțele. Caracterizate printr-o serie de trăsături specifice (nonutilitarismul, malițiozitatea, negativismul, etc.), subculturile delincvente impun membrilor desfășurarea unor activități ilicite și infracționale. Mecanismul principal prin care aceste subculturi acționează asupra indivizilor, în opinia lui Cohen, este acela de socializare în grup, prin transmiterea și învățarea diferitelor procedee și tehnici delincvente. (Rădulescu S., Banciu D., pp. 72-76)

Cohen arată că în familie copiii asimilează, prin intermediul părinților, modele de valori și norme omogene și coerente, în timp ce prin socializarea făcută de școală această omogenitate dispare. Sistemul de valori prin care sunt apreciate performanțele copiilor în școală aparține claselor privilegiate sau care dețin puterea. De aceea copiii aparținând claselor defavorizate își exteriorizează frustrarea și se asociază, în bandă sau subculturi delincvente.

Reunind tineri care se confruntă cu probleme sociale asemănătoare (sărăcie, mizerie, șomaj, inegalitate, etc.); aceste bande organizează acțiuni ilicite pentru a-și realiza scopurile și interesele, transformându-se uneori în adevărate “subculturi criminale” sau “subculturi bazate pe crimă și violență”, comițând fapte antisociale deosebit de grave (omoruri, violuri, trafic de droguri, prostituție, etc.).

O variantă a teoriei subculturilor delincvente este cea a “grupurilor de la marginea străzii” sau a “societății de la colțul străzii” elaborată de W. F. Whyte. Perioadele copilăriei, adolescenței și tinereții se caracterizează, între altele, prin stabilirea și fundamentarea unor relații de prietenie și camaraderie. De sociabilitate și de comunicare între tineri, care se adună, discută, stabilesc diferite planuri de acțiune. Majoritatea acestor grupuri sunt alcătuite din colegi de școală, de clasă, de stradă, de cartier sau de oraș, și-i permit tânărului afirmarea de sine și concretizarea dorinței lui de a se emancipa de autoritatea familiei și a școlii.

Cele mai multe dintre aceste grupuri realizează o socializare: “secundară”, cu efecte benefice asupra structurii și dezvoltării personalității minorului. De aceea, asocierea și participarea la activitatea grupului de prieteni este considerată o modalitate importantă de socializare a

minorului, întrucât în aceasta perioadă el are o atitudine ambivalentă: obediență și revoltă, independență și imitație, anticonformism și criză de originalitate. El simte nevoia să fie recunoscut, acceptat și stimulat de către cei de o vârstă cu el, soluția grupului reprezentând o posibilitate sigură de a-și manifesta și realiza dorințele și aspirațiile. Prin contactul cu acest grup, copilul își dezvoltă limbajul, capacitățile și aptitudinile, asimilând și interiorizând o serie de valori și norme specifice grupului.

În anumite grupuri predomină acele persoane pentru care, în mod invariabil, dispozițiile legii și normele de conduită reprezintă reguli de necontestat. În alte grupuri predomină indivizii care înclină spre violarea acestor reguli. Atașarea sau asocierea minorului la unul sau altul dintre cele două grupuri – conformist (nondelicvent) sau nonconformist (delicvent) – reprezintă momentul cel mai important de care depinde evoluția ulterioară a vieții lui.

Anumite grupuri “stradale”, unele constituite spontan, altele organizate și structurate, alcătuite din indivizi fără ocupație sau ce se îndeletnicesc cu afaceri ilicite, indivizi recidiviști sau cu antecedente penale, au o situație periferică și marginală în societate, în interiorul lor predominând sentimentele de frustrare și insatisfacție socială și individuală, de violență și agresivitate. Asemenea grupuri reușesc să atragă în anturajul lor o serie de adolescenți cu serioase deficiențe de socializare morală, familială și școlară, sau care prezintă serioase tulburări de comportament, adeseori exercitând o influență negativă asupra acestora și antrenându-i în acte și fapte delicvente cu a periculozitate socială sporită.

Însă, adevăratele grupuri de prieteni minori nu se constituie anume (decât în cazuri absolut excepționale) în vederea comiterii unor acțiuni antisociale de un tip sau altul, dar adeseori delicvența se dezvoltă progresiv, copiii în cauză trecând, pe nesimțite, de la turbulență la delicvență. Prin adoptarea unor norme de conduită ilegitime și a unor mijloace de reușită indezirabile, aceste grupuri de tineri se transformă în adevărate surse potențiale de devianță și de delicvență, prin inducerea și învățarea de către membrii lor a unor tehnici infracționale.

Delicvența în grup este cea mai periculoasă din punct de vedere social; deoarece, spre deosebire de delictele făptuite de minorul care acționează de unul singur, ce trădează lipsa de experiență, de viață, chiar naivitate, delictele practicate în grup au, de la bun început, alta tentă: sunt, în general, premeditate, organizate, comise cu mijloace perfecționate, de regulă, noaptea. Copilul simte de la început că în grup, printre alții, este mai pus la adăpost de urmăritori, că pierderea în anonimat îi oferă dintr-o dată dreptul de a încălca, normele, altminteri categorice, ale conviețuirii sociale. (Stoian M., pp.131-164)

Se pune întrebarea “Ce anume îi leagă pe acești minori?”. În primul rând, îi leagă faptul că sunt copii slabi atașați mediului în care trăiesc, familiei, profesiunii, etc. Apoi este vorba și de o anumită independență obținută mult prea de timpuriu, la care se adaugă influențele negative exercitate uneori de părinți. Lipsiți relativ de familie – care trebuie să: fie și să rămână grupa de referință a oricărui tânăr – ei simt nevoia organică de a se grupa, absența familiei spunându-și

obligatoriu cuvântul, făcându-le nesigure mișcările interioare și exterioare. Noua situație le acordă o anumită stare de independență și doar aparența unei personalități manifeste, dar este și primejdioasă, fiindcă ei nu știu întotdeauna să folosească în sensul cel mai bun independența câștigată. Micul câștig este anulat de faptul că apartenența la grup obligă la o supunere oarbă, făcându-i să se manifeste, de multe ori, împotriva voinței proprii, individuale.

Un astfel de grup de prieteni ține să se comporte întotdeauna cât mai spectaculos în public, cât mai zgomotos ca să se remarce, iar fiecare dintre membrii săi este obligat să se supună, să se adapteze oricărei schimbări de opinie ivite în restul grupului. Personalitatea fiecăruia nu are decât de suferit în acest sistem de conviețuire și colaborare care încearcă – inutil – să suplinească absența nefirească a familiei.

În grupul greșit evoluat, primejdios, deviant, personalitatea minorului ajuns delicvent arată astfel: pasivitate și lene; instabilitate; agresivitate; ciudă; neîncredere; absența stăpânirii de sine, impulsivitate, violență; nevoia satisfacerii imediate, a reușitei rapide; decalaj între impulsuri și realitatea înconjurătoare; lipsa de interes față de societate; preocupări sexuale mascate; nevoie de evaziune; anxietate de fond și sentimentul de culpabilitate. Toate acestea pot fi denumite în termeni psihologici – fragilitatea personalității care nu-și poate găsi echilibrul, iar în termeni sociologici – grad variabil de antisocialitate.

Pentru a ilustra efectele negative ale influenței grupului deviant asupra conduitei minorilor care fac parte dintr-un asemenea grup, prezint în continuare câteva cazuri întâlnite în practică:

Minorul I. R.: a fost sancționat pentru săvârșirea infracțiunii de tâlhărie împreună cu un major. Întrucât minorul devenise orfan de mamă, iar tatăl îl abandonase, bunicii materni l-au luat în grija lor. Aceștia însă, din cauza vârstei înaintate, s-au dovedit incapabili să-l supravegheze în mod corespunzător neavând autoritate asupra lui, astfel că minorul a intrat în anturajul negativ al străzii, ajungând în scurt timp să comită fapte antisociale.

Minorul L. M.: autor al unor numeroase furturi, săvârșite în asociere cu foști infractori, provine dintr-o familie organizată. În ciuda situației familiale bune, interesul său pentru învățătură este foarte scăzut, frecvența fiind de asemenea, necorespunzătoare. Nesupravegheat îndeajuns în familie, minorul a fost atras în anturajul negativ din cartierul în care locuiește, ajungând să comită multe furturi de la telefoanele publice și autoturisme.

Minora T. S.: împreună cu alți 7 făptuitori (5 majori și 2 minori); a sustras din depozitul unei firme bunuri în valoare de 7 milioane lei. Deși provine dintr-o familie organizată, iar caracterizarea făcută de profesori este pozitivă, minora a intrat în anturajul unor persoane cu o educație precară și un comportament deviant, cu scopul, conform spuselor ei, “de a face rost de bani” pentru a-și putea cumpăra lucruri foarte mult dorite. În ancheta socială efectuată se menționa că bugetul familiei era total insuficient pentru întreținerea celor 7 membri.

Minorul E. M.: absolvent a numai 3 clase la Școala Ajutătoare, se afla, în momentul comiterii faptelor de furt, în evidența autorității tutelare, fiind de mai multe ori internat în Centrul

de Primire Minori . Deși provine dintr-o familie organizată, indiferența părinților lui i-a permis să părăsească deseori domiciliul petrecându-și timpul în compania grupurilor de copii care trăiesc în Gară. Influența lor negativă s-a concretizat în faptele penale săvârșite. Relevant este și faptul că mama minorului declară despre acesta că “în ultima perioadă, se droghează”.

Analizându-se modul de a reacționa al minorului în raport cu atitudinea societății față de actele sale a fost elaborată o nouă teorie, și anume teoria etichetării sociale. Aceasta pornește de la premisa că devianța este creată de etichetele folosite de societate în legătura cu anumite acte. Devianța nu este bazată numai pe calitatea actului, ci, mai mult, ea provine din reacțiile sociale asupra actului. Se face astfel o distincție între prima devianță – comportamentul actual criminal – și devianța secundară – reacția societății asupra conduitei infracționale.

Deci, potrivit acestei teorii, delicvența nu este numai o trăsătură inerentă a unui anumit tip de comportament, ci, mai ales, o însușire conferită aceluia comportament de către grupul sau indivizii care dețin puterea și care evaluează conduita ca deviantă. Reprezentanții acestei teorii consideră că nici un comportament nu este prin el însuși, conformist sau deviant, ci societatea îl socotește astfel.

Analizând interacțiunea dintre norme și comportamente sociale, aceasta teorie stabilește că există în orice societate indivizi care calcă normele prescrise și indivizi sau grupuri care se pronunță asupra conduitelor primilor și evaluează aceste abateri. Normele prescrise nu stipulează în detaliu modul cum trebuie să acționeze indivizii, precizând doar căile și mijloacele ce trebuie utilizate în acest scop. De aceea, în orice societate apar diverse tipuri de comportament. De la cele nonconformiste, evazioniste, până la cele deviante și delicvente. În funcție de modelul normativ, de sistemul valoric al unei societăți, de rolurile prescrise prin norme și de rolurile efectiv jucate de indivizi; grupurile sau societatea vor aprecia și sancționa diferite comportamente ca fiind legitime sau ilegitime, morale sau imorale, permise sau nepermise, normale sau deviante.

Una dintre instituțiile sociale cel mai adesea vinovată de etichetarea tinerilor este considerată a fi școala. Aceasta exercită o puternică influență privind orientarea comportamentului minorului în perspectivă. Elevii care sunt etichetați negativ în școală vor ajunge probabil să se privească pe ei înșiși ca fiind inferiori și, totodată, există o mică probabilitate că vor reuși mai târziu în viață.

Tendința de a găsi vinovat mai mult socialul decât individualul este deosebit de accentuată la unii reprezentanți ai teoriei etichetării: “Grupurile sociale creează devianța prin: conturarea regulilor a căror încălcare produce devianța”; “Tânărul delicvent devine rău deoarece este definit ca fiind rău și deoarece nu este crezut că este bun”.

Delicvența este un tip special de “*reacție socială*”, de apărare din partea societății sau a anumitor grupuri, natura și intensitatea acestei reacții depinzând de o serie de factori (puterea, clasa privilegiată, bogăția, etc.).

Din procesele de interacțiune și reacțiune dintre grupul care elaborează și aplica normele și grupul sau indivizii care suportă normele și eticheta, se pot stabili și evalua intensitatea și caracterul delincvenței și ale devianței. Definirea unui comportament ca deviant depinde numai în parte de ceea ce săvârșește cu adevărat individul care încalcă norma; fiind, de fapt, consecința a ceea ce gândesc alții despre acest comportament.

F. Tannembaum susține că apariția și definirea delincvenței se face prin “dramatizarea” răului, în orice societate fiind considerați ca “răi”, “bolnavi” sau “criminali” un număr de indivizi, dar nu în funcție de natura abaterilor comise, ci de intensitatea reacției față de acestea, reacție ce influențează evoluția carierei lor de viitori delicvenți.

Mergând pe aceeași idee, K. T. Erikson arată că, în procesul etichetării, agenții de control social, în special instituțiile represive îl “împing” pur și simplu pe individ către o carieră delicventă, pe care el o acceptă în cele din urmă ca fiind singura alternativă posibilă.

Toate aceste teorii, deși nu reușesc să surprindă totalitatea contextului determinativ al manifestărilor delicvente ale minorilor, au însă meritul de a fi semnalat aspectele și factorii cei mai puternic implicați în etiologia fenomenului de delicvență juvenilă, ca și principalele disfuncții și carențe ale unor instituții cu rol de socializare și control social.

Curs 12. Prevenirea delincvenței juvenile

Problemele de natură socială (ex. delincvența juvenilă) pot fi abordate prin programe de prevenire care pot fi organizate pe trei niveluri: primar, secundar și terțiar (Last, 1983). Programele de prevenire la nivel primar includ activități adresate publicului general, având ca scop oprirea fenomenului delincvenței în rândul copiilor și tinerilor înainte ca acesta să se producă. Astfel de activități pot include campanii de conștientizare a publicului cu privire la consecințele delincvenței juvenile asupra sănătății unei societăți, programe de educație parentală care se centrează pe rolul părinților în creșterea și educarea copiilor sau politici guvernamentale de desegregare școlară.

Programele secundare de prevenire se adresează grupurilor țintă care prezintă mai mulți factori de risc privind dezvoltarea comportamentelor delincvente la copii, cum ar fi: comunități sărace, comunități cu familii care au mulți membri sau cu risc criminogen crescut. Acestea vor include activități care au ca scop intervenții în grupurile de risc major pentru a minimiza sau interveni în situații de delincvență juvenilă înainte ca acestea să ia amploare. Programe secundare de prevenire a delincvenței juvenile pot fi: programe desfășurate în școli, adresate părinților cu copii preadolescenți și adolescenți; programe de dezvoltare de abilități de viață independentă în rândul copiilor; centre de tineret sau programe de colaborare profesori - asistenți sociali – părinți - poliție locală.

Programele de prevenire terțiară se implementează în situațiile în care problema socială este în creștere și includ măsuri pentru diminuarea sau prevenirea recidivei. În cazul delincvenței juvenile, intervențiile pot consta în: consilierea educațională cu grupuri de copii delincvenți sau grupuri de suport pentru părinți.

Van Dijk și de Waard (1991) au folosit clasificarea propusă de Last (1983) pentru prevenirea bolilor în contextul prevenirii criminalității. Mai jos este prezentat un model de prevenire a delincvenței juvenile cu exemple de programe de prevenire sau intervenții care completează dimensiunea primară, secundară și terțiară cu o nouă dimensiune constând în perspectiva infractorilor (reducerea predilecției pentru

comportamentul infracțional), a victimelor (diminuarea vulnerabilității potențialei victime) și perspectiva situațională/de context (întărirea nivelului de securitate) (p. 485):

GRUPURI ȚINTĂ	STADIUL DE DEZVOLTARE A DELINCVENȚEI JUVENILE		
	Primar (publicul larg)	Secundar (grupuri/situații în risc)	Terțiar (grupuri/situații afectate)
Delincvenții juvenili	Cursuri de abilități parentale, responsabilitate socială, programe de tip afer-school pentru copiii “problemă” etc.	Tineri din grupuri marginalizate care participă la tabere pe teme conexe stimei de sine, cursuri vocaționale, programe de educație de tip “a doua sansă” etc.	Consiliere psihologică și/sau educațională, tratament psihiatric, supraveghere, mediere pentru identificarea unui loc de muncă etc.
Situațiile/ contextul	Instituții echipate cu sistem de alarmă, reguli locale referitoare la amplasarea discotecilor în apropierea unor stații de transport și în afara zonelor rezidențiale etc.	Supraveghere crescută a zonelor/ instituțiilor prin intermediul firmelor de pază și protecție, colaborare între poliție și voluntari din zonele rezidențiale afectate pentru activități de tipul <i>neighborhood watch</i> etc.	Cartografierea zonelor cu risc criminogen crescut și desfășurarea de campanii de evitare a acestora în anumite perioade sau zile (<i>N.B.</i> : metodă de obicei evitată deoarece poate produce relocarea factorilor criminogeni: case de
Victimele	Campanii video, online și/sau prin intermediul broșurilor de prevenire a victimizării (sfaturi legate de neinvitarea în casă a necunoscuților, păzirea bunurilor etc.)	Organizarea de cursuri de auto-apărare pentru copiii vulnerabili, programe de tipul <i>neighborhood watch</i> etc.	Programe desfășurate de ONG-uri sau instituții ale statului vizând consilierea victimelor și a familiilor lor.

Modelul unui program de prevenire a delincvenței juvenile

Acest model reprezintă modelul unui program complet, eficient de prevenire a delincvenței juvenile care, pentru a reduce efectiv riscul și pentru a schimba atitudini și comportamente, trebuie să conțină patru componente:

1. Informațiile (CE?) – informații cât mai complete și cât mai exacte referitoare la problematica delincvenței juvenile (cauze, forme ale delincvenței, profilul minorului delincvent și / sau profilul copilului în risc, legislația în vigoare, modalități de prevenire și combatere etc.)

2. Motivația (DE CE?) – motivația schimbării pentru a obține rezultatele așteptate (schimbarea atitudinilor și comportamentelor), argumentare judicioasă a necesității schimbării, o justificare puternică care să se bazeze pe motive de ordin emoțional și cognitiv
Exercițiile de conștientizare a amploării fenomenului delincvenței juvenile și a gravității consecințelor sunt un excelent mijloc de creare a motivației schimbării.

3. Deprinderi și abilități practice necesare pentru comportamentul dorit (CUM?) – o componentă practică, de aplicare și exersare a noilor atitudini și comportamente (exersarea unor atitudini și comportamente prosociale: toleranță, sprijin etc.)

Un astfel de program trebuie să se bazeze pe jocuri, exerciții, aplicații care să demonstreze concret cum poate fi manifestat un comportament sau o atitudine și care să ofere posibilitatea practicării lui în scopul însușirii.

4. Resurse (CE și UNDE CĂUTĂM?) - ce și unde căutăm când ne confruntăm cu o problemă legată de tematica programului (serviciile care există în comunitate, resursele la care pot apela dacă, de exemplu, intră în contact cu un copil în risc sau delincvent sau dacă eu sunt în risc de a deveni victimă)

Acest model al unui program de prevenire a delincvenței juvenile se bazează pe cea mai importantă formă de învățare care valorifică experiența și activitatea – învățare experiențială.

Curs 13-14. Familia și devianța familială

Devianța în cadrul familiei este de fapt o familie care și –a pierdut integritatea prin: separarea părinților prin divorț, prin decesul unuia dintre părinți, prin comportamente violente, prin neglijare, etc.

Cele mai frecvente cauze, ținând de mediul ambiant care favorizează apariția comportamentului deviant la minori pot îmbrăca următoarele aspecte:

- g) Neînțelegerile intrafamiliale și disocierea căminului. Acestea se regăsesc cu o frecvență maximă de 80% din minorii cu comportamente deviante ce provin din familii destrămate. Aceste situații pot declanșa la copii tulburări emoționale și tendințe patologice care se vor traduce prin devieri comportamentale.
- h) Disocierea grupului familial prin boli cronice grave sau prin decesul unui părinte, poate crea familiei, pe lângă o privațiune economică și o frustrare emoțională. Această frustrare poate induce în stare de anxietate și un sentiment de singurătate.
- i) Absența unuia dintre părinți, poate influența negativ dezvoltarea personalității copilului prin absența figurii de identificare necesară în conturarea personalității viitoare a copilului. Rolul mamei este primordial, un copil fără mamă își construiește la început o reacție de protest și poate ajunge în faza de negare a necesității de a avea mamă.
- j) Divorțul devine pentru copii un fapt iremediabil. Disputele premergătoare, tensiunile excesive dintre părinți, sau un părinte brutal, alcoolic care provoacă certuri, duce la o serie de situații fără echivoc din partea acestora care, pe lângă anxietatea și securitatea pe care o pot insufla copilului, îi pot crea unele resentimente sau pot constitui pentru el un model de imitat.
- k) Deficiențele în atitudinea educativă a tatălui sau a mamei (agresivitatea, despotismul, pisălogeala) determină la copii și ulterior la tânăr, reacții de indisciplină, incapacitate de coordonare, instabilitate, etc.
- l) Relațiile dificile cu mama care nu pot satisface trebuința de afecțiune a copilului, îl vor situa permanent în cadrul unor carențe afective și de securitate. Pseudodebilitatea mentală a părinților, caracteristică mediului subcultural, reprezintă multiple carențe și neglijențe educative prezente în acest domeniu. Precocitatea pubertății și sexualitatea care se manifestă în condițiile actualei etape de explozie tehnică și economică, se pot constitui

într-un focar generator de delincvență juvenilă și ridică probleme chiar unor adolescenți cu dezvoltare normală.

- m) Solicitățile mass – media care au o influență din ce în ce mai mare și care, înlăturând reflecția și meditația, favorizează reacții impulsive sau de satisfacere imediată a trebuințelor. Indiferent care dintre acești factori au acționat, efectul este același asupra personalității minorului.

În concluzie, devianța depinde foarte mult de normele impuse și gradul de libertate acordat indivizilor. Devianța familială, depinde în mare măsură de atmosfera din familie și exemplele oferite de către părinți copiilor, precum și de cât de mult se implică aceștia în creșterea și educarea acestora.

Autoritatea parentală

Una dintre cele mai importante funcții ale familiei constă în educarea și formarea tinerilor în vederea integrării lor în viață și în activitatea socială. Pentru educarea copiilor în general, părinții apelează mai frecvent la tehnici de control și mai rar la tehnici de moralizare. Adică, părinții adoptă mai des pentru educarea copiilor violența, decât morala sau pedepsirea ușoară.

Controlul este preferat mai mult în familiile în care tatăl are o poziție social-profesională joasă, iar nivelul studiilor mamei este scăzut. Pe măsură ce se urcă în ierarhia profesiilor masculine și pe ce măsură ce nivelul studiilor mamei crește, preferința pentru tehnicile de moralizare/raționale este tot mai mare.

În concluzie tehnicile de control se regăsesc în general în familiile cu un nivel scăzut sau mediu de trai.

Dar totuși copii pot avea un comportament deviant nu numai în aceste familii, ci chiar și în familii foarte bune. Se pot întâlni copii cu comportament deviant, datorită faptului că unii părinți se cufundă foarte mult în muncă pentru a-i oferi copilului un trai cât mai bun și tot ce își dorește, dar uită de educația lor, de faptul că aceștia sunt ușor influențabili și o pot lua pe căi greșite în lipsa controlului.

În ceea ce privește exercitarea autorității parentale, ea se exercită în trei forme:

- 1) Autoritatea coercitivă este bazată pe convingerea părinților că vârsta mai înaintată implică o mai mare competență. Se pune accentul pe precizia indicațiilor date copiilor și pe forță, pe necesitatea de a asigura supunerea imediată și necondiționată a acestuia (de exemplu când părinții îi spun copilului ce să facă fără a-i da explicații. Te faci

doctor, pentru că așa spunem noi și noi știm mai bine pentru că avem o vârstă și suntem trecuți prin viață).

- 2) Autoritatea persuasivă sau negociatoare utilizează fermitatea parentală, accentul căzând pe necesitatea de a oferi copilului explicația privind motivația deciziei parentale și chiar a-i lăsa o anumită libertate în raport cu aceasta (aș prefera să dai la medicină, pentru a duce tradiția familiei mai departe, dar dacă totuși nu te vei duce, suntem siguri că te vei descurca să alegi altceva).
- 3) Autoritatea structurată sau parteneriatul lasă copilul „să se lovească de pragul de sus”. Părintele oferă repere care să îl orienteze pe acesta în construirea autonomiei personale (faci ce vrei, dai la ce facultate vrei, dar eu cred că medicina ți se potrivește mai ales că ai fost bun la chimie și biologie). (Stănciulescu E., 2002)

În concluzie autoritatea parentală este indispensabilă în educația copiilor și se exercită în forme coercitive.

Tipuri de dominare parentală

Referitor la dominarea parentală și la modul în care părinții concep să-și disciplineze copilul se descriu 5 variante de atitudini și anume: părinți autoritari, părinți hiperprotectivi, indulgenți, severi și agresivi.

a) Părinții autoritari și disciplinarea copilului

Disciplinarea copilului presupune educarea lui pentru a obține autocontrolul și eficiența acțiunilor sale, supunerea lui unor reguli de conviețuire socială general acceptate de societatea în care trăiește.

Eficiența disciplinării depinde de factori culturali și sociali, dar și de calitățile personale ale educatorilor și cunoștințele științifice ale acestora. Provenind din medii diferite, părinții pot avea idei diferite, contradictorii privind disciplinarea copilului, aceste neconcordanțe putând genera dificultăți în educare.

Părinții trebuie să aibă capacitatea de a-și analiza comportamentele și atitudinile lor rezonabile și de a nu le impune fără discernământ copilului. De asemenea, ei trebuie să reziste tentației de a face uz de forță pentru a impune cu brutalitate anumite reguli copilului și de a-l umili dacă aceasta se opune. Se știe că există copii greu de disciplinat, etichetați drept „copii dificili”. Este vorba de cei care au anumite caracteristici comportamentale, un anumit grad de impulsivitate, intoleranță la frustrare, rezistență la însușirea unor experiențe noi.

Metoda optimă de disciplinare constă în încurajarea comportamentelor pozitive, cooperarea cu copilul, promovarea acelor comportamente care sunt acceptate social.

„Disciplinarea copilului va fi începută după vârsta de un an și jumătate, astfel că în momentul în care va fi încadrat într-o colectivitate de preșcolari trebuie să posede un minim de conduite obligatorii”. (Ciofu C., 1998, p. 170)

Părinții „normali” cu un stil optim de interacțiune cu copilul, combină autoritatea și fermitatea în luarea hotărârilor cu o modalitate de relaționare cu copilul căruia îi cultivă independență și recunoașterea drepturilor. Acești părinți răspund pozitiv și rezonabil la cererile copilului. Metoda considerată optimă implică responsabilitate din partea partenerilor și nu naște niciodată agresiune, violență sau negativism din partea copilului.

Copiii învață foarte multe lucruri lucrând alături de părinții lor sau ajutându-i. Lucrul împreună este un prilej de interacțiune părinți-copii, având importante beneficii cognitive și de îmbunătățire a vocabularului și avantaje pentru recunoașterea reciprocă. Ora de masă și de culcare este decisă de către părinți și nu de către copii. Ea se integrează în programul familiei și va fi respectată până devine un obicei. Copilul învață foarte mult prin imitație, auzind și văzând. Părinții trebuie să-și păstreze autoritatea în fața copilului, să fie drepecți, fermi și să răspundă egal în împrejurări egale. Dacă atunci când plânge, deoarece se consideră frustrat, copilul este luat în brațe și mângâiat, el învață foarte repede că atunci când plânge este alintat și folosește această tactică de manipulare ori de câte ori consideră că este în dificultate.

b) Părinții hiperprotectivi

În cazul hiperprotecției ajung următoarele familii:

Familii care suferă de lipsa de comunicare adecvată între parteneri, unde tatăl lipsește mult timp de acasă, este preocupat excesiv de activitatea profesională și nu-i împărtășește soției preocupările sale. Relații dintre mamă și tată sunt mai mult simbolice, iar lipsa satisfacției vieții conjugale este compensată prin creșterea excesivă a relațiilor cu copilul.

Mamele copiilor supraprotejați nu sunt de obicei salariate și deci nu sunt antrenate în vreo activitate cu utilitate socială. Adeseori ele sunt lipsite de căldura sufletească și afecțiunea soțului, copilul fiind singura lor satisfacție și reușită, iar mama manifestă o grijă excesivă față de copii. De fapt ea își revarsă întreaga energie și toate disponibilitățile afective într-o singură direcție. Intențiile mamelor hiperprotectoare sunt întotdeauna bune și de obicei ele nu realizează răul pe care îl generează copilului, limitându-i maximal acțiunile independente.

Hiperprotecția în general este maternă și de obicei în familiile în care copilul se naște după o lungă perioadă de sterilitate sau după avorturi repetate etc. Mama hiperprotectoare este de obicei trecută de 30 de ani și are un singur copil. Hiperprotecția mai apare și în cazul copiilor bolnăvicioși ori cu malformații. părinții anxioși apelează excesiv la serviciile medicale chiar pentru probleme minore sau inexistente. Copilul supraprotejat este de obicei anxios, iar mamele ași alocă atitudini hiperprotectoare. Mamele acestor copii sunt restrictive și limitează mult tendințele copilului de a căpăta autonomie.

Studiile longitudinale întreprinse asupra acestor copii au dus la concluzia că hiperprotecția parentală din timpul copilăriei generează lipsa de afecțiune, tulburări emoționale și depresiune neendogenă la vârsta adultă.

c) Părinții indulgenți

În contrast cu părinții hiperprotectori, care domină activitatea copilului și îi limitează inițiativa și autonomia, se situează părinții indulgenți. ei nu reușesc să controleze adecvat activitatea copilului, acceptă și se supun fără discernământ cererilor lui. În acest caz copii sunt foarte buni manipulatori și chiar abuzează de indulgența și bunătatea părinților.

Această atitudine parentală favorizează dezvoltarea agresivității și negativismului la copii. Acest tip de comportament este manifestat în general la ultimul copil născut în familie. De obicei primii născuți au fost îngrijiți și disciplinați, părinții fiind mai tineri și mai entuziaști, având cu copiii interacțiuni eficiente. Ultimul născut, este considerat mic și neajutorat și i se cere puțin pentru că „este mic”. Ca rezultat al acestei lipse de autoritate manifestate de părinți, copilul prezintă întârziere la instalarea controlului sfincterian, tulburări de somn, vorbește mai târziu, mai greu și la timidele încercări de a-l disciplina, răspunde protestatar prin crize de mânie și negativism. Factorii de precipitare a crizei de mânie sunt opoziția, intoleranța la frustrare, imposibilitatea de a obține un anumit obiect pe care îl considera valoros. Copilul nu a fost învățat să respecte interdicția. Apariția acestor crize de opoziționism este mai probabilă la copiii cu o anumită „coloratură” temperamentală, la copiii etichetați ca dificili și la cei intoleranți la frustrare.

d) Părinții severi

Părinții foarte autoritari sau severi aplică un tipar de dominare complet diferit de cel descris anterior. Ei nu lasă inițiativa copilului și îl obligă să se supună fără nici un comentariu unor măsuri educative aspre, uneori vizând absurdul. Tatăl (care este la fel de sever și cu soția

lui) ia decizii de unul singur, dispune în exclusivitate de întreaga activitate a copilului, impune totul fără discuții. relația părinți-copii nu are caracterul unui dialog. Tatăl hotărăște unilateral ce este de făcut și nu urmărește dezvoltarea autodiscipliniei, autostimei și conștiinței copilului.

Aceste măsuri de severitate evident nu aduc un spor de avantaje privind disciplinarea copilului, acțiunile coercitive repetate, uneori lipsite de logică, conduc și ele la creșterea agresivității și ostilității copilului, producând tensiuni și conflicte inutile părinți-copii. Tatăl își poate manifesta autoritatea doar asupra soției și a copiilor, fiind singurul loc unde poate să comande. Acest tip de cap de familie consideră familia ca pe o proprietate, de care poate să dispună după bunul lui plac. Cum imitarea modelului parental este frecvent la copii, atitudinea aspră a părinților învață pe copii un comportament inacceptabil social. Acești părinți fac uz de un principiu pedagogic vechi, de mult demodat și anume utilizarea pedepselor fizice, respectiv bătaia. Maltratarea și agresiunea fizică nu are nici un fel de justificare, ea are explicații, dar nu justificări.

e) Părinții agresivi

Copilul maltratat este victima agresivității nebănuite și disimulate ale familiei. Se definește drept copil maltratat orice copil, care a suferit agresiuni fizice repetate din partea părinților sau a fraților. Studiile psihologice și sociale au adus date interesante referitoare la personalitatea părinților agresivi. Cel mai des element întâlnit este experiența personală dezastroasă ce marchează perioada copilăriei. Acești părinți au fost la rândul lor îngrijiți deficitar, abandonați, maltratați etc. este o dovadă în plus că sentimentele materne au o importantă componentă educațională și socială. Al doilea element întâlnit este situația tensionată dintre soți. Cuplurile instabile, concubinajul, cuplurile căsătorite în care există relații extraconjugale, la care căsătoria a devenit un teren de imputări, reproșuri, constituie cel mai frecvent mediul familial pe care se greșează maltratarea copilului și neglijarea lui. Părinții acestor copii nu sunt încadrați social, au locuri de muncă instabile pe care le schimbă des. De obicei acești părinți nu au satisfacții din partea copilului, pentru că neglijându-l repetat nu răspunde favorabil și nu manifestă atașament față de ei.

Bibliografie selectivă

1. Abraham, P.(2001) - *Introducere în probațiune. Supraveghere, asistența și consilierea infractorilor condamnați la sancțiuni neprivative de libertate*, Editura Național, București;
2. Amza, T.(1999) – *Criminologie. Tratat de teorie și politică criminologică*, Ed. Lumina Lex, București;
3. Bogdan, S.(2005) – *Criminologie*, Ed. Sfera Juridică, Cluj Napoca;
4. Bogdan, T., Sântea, T. (1996) - *Victime și infractori*, Editura Niculescu SRL, București;
5. Butoi, T.(2003) - *Tratat universitar de psihologie judiciară*, Ed. Phobos, București;
6. Butoi, T.(2004) - *Victimologie- curs universitar*, Ed. Pinguin Book;
7. Butoi, T., S.(2005) - *Criminali în serie*, Ed. Phobos, București;
8. Dublea, A. (2004) - *Ghid de practici instituționale în instrumentarea cauzelor cu minori*, Asociația Alternative Sociale, Iași;
9. Florian, Gheorghe, *Psihologie penitenciară*, (1996), Editura Oscar Print, București;
10. Gârleanu, I. (2000) - *Coordonatele psihosociale ale delincvenței juvenile*, Editura Dacia, Cluj – Napoca;
11. Mitrofan, N., Butoi, T., Zdrenghea, V. (1992)- *Psihologie Judiciară*, Ed. Șansa, București;
12. Neamțu, G., Câmpeanu, I., Ungureanu, C. (1998) - *Intervenție și prevenție în delincvență*, Editura Fundației Chemarea, Iași;
13. Rădulescu, M. S. (1994) - *Teorii sociologice în domeniul devianței și ale problemelor sociale*, Computer Publishing Center, București, 1994;
14. Stănișor, E. (2003) - *Delincvența juvenilă*, Editura Oscar Print, București, 2003